ଟିପ୍ପଣି

10

ମୋଗଲ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା

ପୂର୍ବ ଅଧ୍ୟାୟରେ ୧୨୦୬ ଖ୍ରୀ:ଅ: ରୁ ୧୫୨୬ ଖ୍ରୀ:ଅ: ମଧ୍ୟରେ ଆମେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ସୁଲତାନୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ଗଠନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ । ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ତୁର୍କ ଓ ଆଫଗାନ ବଂଶର ଶାସକ ମାନେ ଶାସନ କରିଥିଲେ । ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ତୁର୍କ ଓ ଆଫଗାନ୍ ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅବିରତ ସଂଘର୍ଷ ଲାଗି ରହିଥିଲା । ବିଭିନ୍ନ ଆଞ୍ଚଳିକ ଶକ୍ତିମାନଙ୍କର ଉତ୍ଥାନ ହେତୁ ଦିଲ୍ଲୀ ସୁଲତାନୀ ଶାସନର ପତନ ହୋଇଥିଲା । ତେଣୁ ବାବର ଯେତେବେଳେ ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ କଲେ ସେତେବେଳେ ୧୫୨୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ବେଳକୁ ଦିଲ୍ଲୀ ସୁଲତାନୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା ଏବଂ ଅନେକ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସେ ସମୟରେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଉଠିଥିଲା । କେବଳ ଦିଲ୍ଲୀ ଏବଂ ଏହାର ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳ ସୁଲତାନ୍ ଇବ୍ରାହିମ୍ ଲୋଦୀଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଥିଲା । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଧାନ ରାଜ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ ହେଲା ଗୁଜୁରାଟ, ମାଳବ, ବଂଗ, ବିଜାପୁର, ଗୋଲକୁଣ୍ଡା, ଅହମ୍ମଦନଗର, ବେରାର, ମେବାର ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣର ବିଜୟନଗର ଇତ୍ୟାଦି । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଦେଶର ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥାନରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ସ୍ୱୟଂଶାସିତ ରାଜ୍ୟମାନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥିଲା ।

ଆମେ ଏହି ଅଧ୍ୟାୟରେ ମୋଗଲବଂଶ ନାମକ ଏକ ନୂତନ ରାଜବଂଶ କିପରି ଭାରତ ଜୟକରି ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲା, ସେହି ବିଷୟରେ ପଢ଼ିବା । ଜାହିରୁଦ୍ଦିନ୍ ମହମ୍ମଦ ବାବର ନାମକ ଜଣେ ସୁଦକ୍ଷ ସାମରିକ ସେନାଧ୍ୟକ୍ଷ ଏବଂ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଶାସକଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ମୋଗଲ ମାନେ ମଧ୍ୟ-ଏସିଆରୁ ଆସି ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । କ୍ରମଶଃ ତାଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ମାନେ ଭାରତରେ ଏକ ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାରେ ସଫଳତା ହାସଲ କରିଥିଲେ । ଆମେ ଏହି ଅଧ୍ୟାୟରେ ବିସ୍ତୃତ ଭାବେ ସେମାନଙ୍କର ରାଜ୍ୟଜୟ ଓ ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ ସମ୍ପର୍କରେ ପଢ଼ିବା । ବାବରଙ୍କ ଭାରତ ବିଜୟ ସହିତ ଆମେ ପାଠ ଆରମ୍ଭ କରିବା ।

OBJECTIVES - ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

ଆମେ ଏହି ବିଷୟ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ନିମ୍ନଲିଖିତ ବିଷୟରେ ଅବଗତ ହୋଇପାରିବା ।

- କେଉଁ ପରିସ୍ଥିତିରେ ବାବର ଭାରତ ଜୟ କଲେ ।
- ଭାରତୀୟ ଶାସକ ମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମୋଗଲ ମାନଙ୍କର ସଫଳତାର କାରଣ ।
- ବାବରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ହୁମାୟୁନ ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିବା ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟା ।
- ହୁମାୟୁନଙ୍କର ପରାଜୟ ଏବଂ ଆଫଗାନ ଶକ୍ତିର ଉତ୍ଥାନର କାରଣ ।
- ହୁମାୟୁନଙ୍କର ପୁନର୍ବାର ଭାରତ ଅଧିକାରର ଘଟଣାବଳୀ ।
- ଆକବରଙ୍କ ସମୟରେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ବିସ୍ତାର ଓ ଗଠନ ।
- ଆଉରଙ୍ଗ ଜେବ୍‌ଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସୀମା ବିସ୍ତାର ଏବଂ
- ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଗଠିତ ହେବା ପାଇଁ ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିବା ବାଧା ଓ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ

10.1 ADVENT OF BABUR (1526-30)
ବାବରଙ୍କ ଆର୍ବିଭାବ ୧୫୨୬ ଖ୍ରୀ:ଅ: ରୁ ୧୫୩୦ ଖ୍ରୀ:ଅ:

ବାବର ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ମାତ୍ର ୧୨ ବର୍ଷ ବୟସରେ ୧୪୯୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଟ୍ରାନ୍ସ ଅକ୍ସିଆନାର ଫରଗଣା ନାମକ ଏକ ଛୋଟ ରାଜ୍ୟର ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ମଧ ଏସିଆର ପରିସ୍ଥିତି ଭଲ ନଥିଲା । ତେଣୁ ବାବର ସେଠାକାର ସାମନ୍ତମାନଙ୍କ ପ୍ରତିରୋଧର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ପ୍ରଥମେ ଯଦିଓ ସମରକନ୍ଦ ଅଧିକାର କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ କିନ୍ତୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଏହାକୁ ହରାଇଥିଲେ । ସେ ମଧ ନିଜ ପୈତୃକ ରାଜ୍ୟ ଫରଗଣାକୁ ମଧ ଉଜୁବେଗ୍‌ମାନଙ୍କ କବଳରୁ ରକ୍ଷା କରିପାରି ନଥିଲେ ।

ତେଣୁ, ବାବରଙ୍କ ପାଇଁ ମଧ-ଏସିଆରେ କିଛି କରିବା ସମ୍ଭବ ନଥିଲା । ତେଣୁ ସେ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ୍ ଆକ୍ରମଣ ପାଇଁ ଏହି ସମୟରେ ଯୋଜନା କରିଥିଲେ । ଶେଷରେ ୧୫୧୭ ପରଠାରୁ ସେ ଭାରତ ଅଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ । ସେତେବେଳେ ଭାରତର କେତେକ ଘଟଣା ତାଙ୍କୁ ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ ପାଇଁ ଉତ୍ସାହିତ କରିଥିଲା ।

ତୈମୁରଲଙ୍ଗଙ୍କ ବଂଶଧର

ବାବର ଉଭୟ ତୈମୁରଲଙ୍ଗ ଏବଂ ଚେଙ୍ଗିଜ୍ ଖାଁ ଙ୍କର ବଂଶଧର ଥିଲେ । ସେ ପିତାଙ୍କ ଆଡ଼ୁ ତୈମୁରଲଙ୍ଗଙ୍କ ବଂଶଧର ଥିବାବେଳେ ମାତାଙ୍କ ଆଡ଼ୁ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ମଙ୍ଗୋଲ ବୀର ଚେଙ୍ଗିଜ ଖାଁ ଙ୍କର ବଂଶଧର ଥିଲେ ।

ସିକନ୍ଦର ଲୋଦୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଭାରତର ରାଜନୈତିକ ଅସ୍ଥିରତା ତଥା ପ୍ରଜାଙ୍କ ଅସନ୍ତୋଷ ବିଷୟରେ ବାବର ଭଲ ଭାବରେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ କେତେକ ଆଫଗାନ ନେତାଙ୍କ ସହ ଇବ୍ରାହିମ୍ ଲୋଦୀଙ୍କ ସଂଘର୍ଷ ହେଲା । ସେମାନଙ୍କ ମଧରେ ପ୍ରଧାନ ଥିଲେ ପଞ୍ଜାବର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଦୌଲତ ଖାଁ ଲୋଦୀ । ମେବାରର ରାଜପୁତ୍ ରାଜା ରାଣାସଂଘ ମଧ ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନତା ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ ଏବଂ ଉତ୍ତର ଭାରତ ଆଡ଼କୁ ନିଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସୀମା ବୃଦ୍ଧି କରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରୁଥିଲେ । ସେ ଉଭୟ ବାବରଙ୍କୁ ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ପାଇଁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲେ ।

ବାବର ୧୫୧୯-୨୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସଫଳତାର ସହିତ ଭୀରା ଅଧିକାର କଲେ । ୧୫୨୦ ରେ ସିଆଲକୋଟ୍ ଏବଂ ୧୫୨୪ରେ ଲାହୋର ଅଧିକାର କଲେ ଯାହାକି ପଞ୍ଜାବରେ ଥିଲା । ସର୍ବଶେଷରେ ୧୫୨୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପାନିପଥ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ବାବର ଏବଂ ଇବ୍ରାହିମ୍ ଲୋଦୀଙ୍କ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ମଧରେ ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବାବରଙ୍କ ସୈନ୍ୟବାହିନୀର ସଂଖ୍ୟା କମ୍ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବାବରଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ ପରିଚାଳନା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ଥିଲା । ଫଳରେ ପାନିପଥ ଯୁଦ୍ଧରେ ଇବ୍ରାହିମ୍ ଲୋଦୀ ପରାସ୍ତ ହେଲେ । ବାବରଙ୍କ ପାନିପଥ ଯୁଦ୍ଧରେ ବିଜୟ ଥିଲା ଏକ ସ୍ମରଣୀୟ କୃତିତ୍ୱ । ବାବର ସୈନ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା ମାତ୍ର ୧୨୦୦୦ ଥିଲାବେଳେ ଇବ୍ରାହିମ୍‌ଙ୍କ ସୈନ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା ଥିଲା ଏକ ଲକ୍ଷ । କିନ୍ତୁ ବାବରଙ୍କ କମାଣ ବାହିନୀ ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ କରି ଇବ୍ରାହିମ୍‌ଙ୍କ ସୈନ୍ୟବାହିନୀର ଅଶେଷ କ୍ଷତି କରିଥିଲା । ଇବ୍ରାହିମ୍ ଲୋଦୀ ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରାଣ ତ୍ୟାଗ କଲେ । ତେଣୁ ବାବର ଉଭୟ ଦିଲ୍ଲୀ ଏବଂ ଆଗ୍ରା ଅଧିକାର କଲେ ଏବଂ ଅଜସ୍ର ଧନସମ୍ପଦ ଲାଭ କଲେ । ଏହି ଧନକୁ ସେନାଧକ୍ଷ ଏବଂ ସୈନ୍ୟ ମାନଙ୍କ ମଧରେ ବାବର ବାଣ୍ଟିଦେଲେ ।

ପାନିପଥ ବିଜୟ ବାବରଙ୍କୁ ଏକ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ କ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରଦାନ କଲା ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଗଠନ ପାଇଁ । କିନ୍ତୁ ବାବରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସମସ୍ୟା ଥିଲା ।

i) ବାବରଙ୍କ ସେନାଧକ୍ଷ ଓ ସୈନ୍ୟମାନେ ମଧ-ଏସିଆକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ଆଗ୍ରହୀ ଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଭାରତର ଜଳବାୟୁ ଭଲଲାଗୁ ନଥିଲା । ସେମାନେ ମଧ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତି ସହିତ ନିଜକୁ ଖାପ ଖୁଆଇ ଚଳି ପାରୁନଥିଲେ ।

ii) ରାଜପୁତ୍ ରାଜାମାନେ ମେବାରର ରାଜା ରାଣା ସଂଘଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଏକତ୍ରିତ ହୋଇ ମୋଗଲମାନଙ୍କୁ ଭାରତରୁ ବିତାଡ଼ିତ କରିବା ପାଇଁ ଚାହୁଁଥିଲେ ।

iii) ଆଫଗାନ୍‌ମାନେ ଯଦିଓ ପ୍ରଥମ ପାନିପଥ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାଜିତ ହୋଇଥିଲେ, ତଥାପି ସେମାନେ ଏକ ବୃହତ୍ ଶକ୍ତିରୂପେ ପୂର୍ବ ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶ, ବିହାର ଓ ବଂଗରେ ପ୍ରତିଭାତ ହୋଇଥିଲେ । ସେମାନେ ତାଙ୍କ ହରାଇଥିବା ଶକ୍ତିକୁ ପୁର୍ନବାର ଫେରିପାଇବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରୁଥିଲେ ।

ପ୍ରଥମ ସମସ୍ୟାକୁ ସମାଧାନ କରିବାକୁ ଯାଇ ବାବର ତାଙ୍କର ସହଯୋଗୀ ଓ ସାମନ୍ତ ମାନଙ୍କୁ ବୁଝା ସୁଝା କରି ବିଜିତ ରାଜ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକର ଗଠନରେ ସହଯୋଗ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ଏଥିରେ ସେ ସଫଳତା ପାଇଥିଲେ । ସେ ନିଜର ପୁତ୍ର ହୁମାୟୁନ୍‌ଙ୍କୁ ପୂର୍ବରେ ଥିବା ଆଫଗାନ ମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରେରଣ କରିଥିଲେ । ମେବାର ରାଜା ରାଣାସଂଘ ଅସଂଖ୍ୟ ରାଜପୁତ୍ ରାଜାମାନଙ୍କର ସହାୟତା ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଏହିମାନଙ୍କ ମଧରେ ମୁଖ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ ଥିଲା ଜାଲୋର, ସିରୋହିନ୍ଦ୍, ଡ଼ୁଙ୍ଗରପୁର, ଅମ୍ବର, ମିରଟ ଇତ୍ୟାଦି । ଚାନ୍ଦେରୀର ମେଦିନ୍ ରାୟ, ମେୱାଟ୍‌ର ହାସନ୍ ଖାଁ, ସିକନ୍ଦର ଲୋଦୀଙ୍କର କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ମାହମୁଦ ଲୋଦୀ ରାଣାଙ୍କ ସହ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ରାଣାସଂଘ ଆଶା କରିଥିଲେ ଯେ ବାବର କାବୁଲକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିବେ । କିନ୍ତୁ ବାବରଙ୍କ ଏଠାରେ ରହିବାର କଥା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ରାଣସଂଘ ନିରାଶ ହୋଇଥିଲେ । ବାବର ମଧ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ ଯେ ରାଣାସଂଘ ଙ୍କର ଶକ୍ତିକୁ ଧ୍ୱଂସ ନ କରିବା ଯାଏ ଭାରତରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ବାବରଙ୍କ ସୈନ୍ୟ ବାହିନୀ ଓ ରାଣା ଙ୍କ ସୈନ୍ୟ ବାହିନୀ ଖାନୁଆ ନାମ ସ୍ଥାନରେ ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ମୁହାଁମୁହିଁ ହେଲେ । ଏହି ସ୍ଥାନଟି ଫତେପୁର ସିକ୍ରିଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ୧୫୨୭ ଖ୍ରୀ:ଅ:ରେ ରାଣାସଂଘ ପରାସ୍ତ ହେଲେ । ପୁନଶ୍ଚ ବାବରଙ୍କ ସାମରିକ ସୁପରିଚାଳନା ପାଇଁ ସେ ସଫଳତା ହାସଲ କଲେ । ରାଣାସଂଘଙ୍କ ପରାଜୟ ପରେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ଥିବା ବିରାଟ ସମସ୍ୟା ଦୂର ହୋଇଗଲା ।

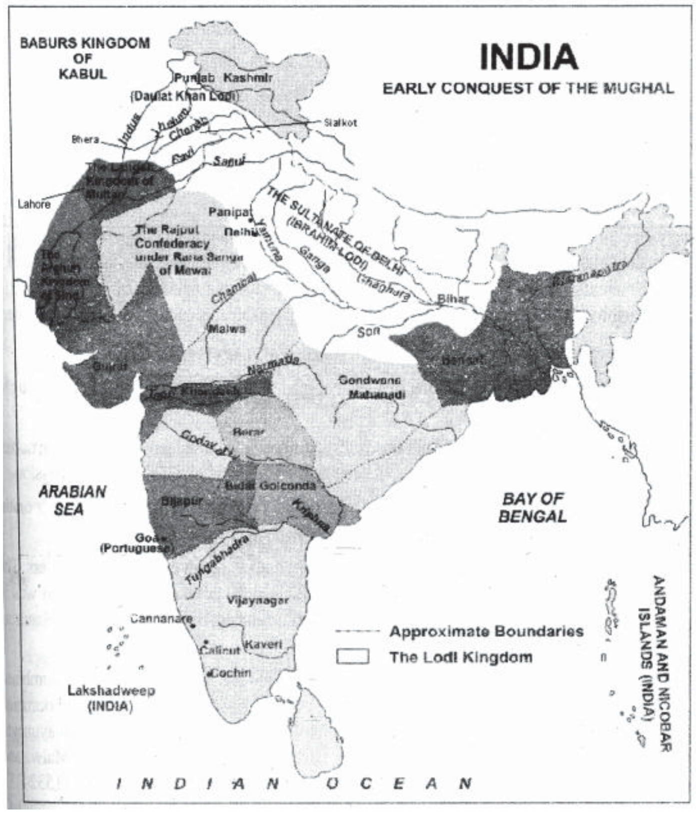

ମାନଚିତ୍ର ୧୦.୧. ମୋଗଲମାନଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଅଭିଯାନ :-

ଟିପ୍ପଣି

ଯଦିଓ ମେବାରର ରାଜପୁତ୍‌ମାନେ ଖାନୁଆ ଯୁଦ୍ଧର ପରାଜୟର ଗ୍ଲାନିରେ ଗଭୀର ଭାବେ ମର୍ମାହତ ହୋଇଥିଲେ, ମାଳବର ଶାସକ ମେଦିନ ରାୟ ତଥାପି ବାବରଙ୍କୁ ପ୍ରତିରୋଧ କରିବାକୁ ଶକ୍ତି ସଂଚୟ କରିଥିଲେ । ୧୫୨୮ ଖ୍ରୀ:ଅ:ରେ ବାବରଙ୍କ ଚନ୍ଦେରୀ ଦୁର୍ଗ ଅବରୋଧ ସମୟରେ ରାଜପୁତ୍ ମାନେ ଯେପରି ବୀରତ୍ୱର ପରକାଷ୍ଠା ପ୍ରଦର୍ଶକ କରିଥିଲେ, ବାବରଙ୍କୁ ମେଦିନ ରାଓଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଶେଷ କଷ୍ଟକରିବାକୁ ପଡ଼ି ନଥିଲା । ମେଦିନ ରାଓଙ୍କ ପରାଜୟ ପରେ ରାଜପୁତନା ବାବରଙ୍କୁ ବାଧା ଦେବାରେ ସକ୍ଷମ ହୋଇ ନଥିଲେ । ଏହା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଛାରଖାର ହୋଇଯାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବାବରଙ୍କୁ ଆଫଗାନ ମାନଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାର ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଆଫଗାନ ମାନେ ଦିଲ୍ଲୀ ସହ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କଲେ । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ବିହାର ଏବଂ ଜୈନପୁରରେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଥିଲେ । ଖାନୁଆ ଠାରେ ଆଫଗାନ ଓ ରାଜପୁତ୍ ମାନଙ୍କ ମିଳିତବାହିନୀର ପରାଜୟର ଫଳାଫଳ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଦୂର-ପ୍ରସାରୀ ଥିଲା । ତଥାପି ପ୍ରତିରୋଧ କମି ନଥିଲା । ସେ ଯାହା ହେଉନା କାହିଁକି, ଏହି ବିଜୟ ଗୁଡ଼ିକ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଗଠନ ଦିଗରେ ଥିଲା ପ୍ରଥମ ସୋପାନ । ବାବର ୧୫୩୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିଥିଲେ । ତଥାପି ଗୁଜୁରାଟ ମାଳବ ଏବଂ ବଂଗ ସାମରିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଥିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଦମନ କରାଯାଇ ପାରିନଥିଲା । ଏହି ଅସମାପ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସମାପ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ହୁମାୟୁନଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱ ଥିଲା ।

INTEXT QUESTIONS 10.1 - ପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ପୂର୍ବଜ୍ଞାନ

1. ବାବର କାହିଁକି ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ ?

   ____

2. ପାନିପଥ ଠାରେ ବାବରଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ କୌଶଳ କ'ଣ ଥିଲା ?

   ____

3. ପାନିପଥ ଯୁଦ୍ଧପରେ ବାବର କେଉଁ ସମସ୍ୟାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିଲେ ?

   ____

4. ରାଜପୁତନାର କେଉଁ ଦୁଇରାଜା ବାବରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରାସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ?

   ____

2.2. HUMAYUN'S RETREAT AND AFGHAN REVIVAL - 1530-1540
ହୁମ୍ମାୁନଙ୍କର ପଛ ଘୁଞ୍ଚା ଏବଂ ଆଫଗାନ ଶକ୍ତିର ଉତ୍‌ଥାନ - ୧୫୩୦-୧୫୪୦

୧୫୩୦ ଖ୍ରୀ:ଅ:ରେ ବାବରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ତଥା ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ହୁମାୟୁନ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କଲେ । ହୁମାୟୁନଙ୍କ ସମୟରେ ପରିସ୍ଥିତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୟନୀୟ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଥିବା ସମସ୍ୟା ଗୁଡ଼ିକ ଥିଲା ନିମ୍ନ ପ୍ରକାରର ।

1. ନୂତନ ଭାବେ ବିଜିତ ରାଜ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକର ପୁର୍ନଗଠନ ହୋଇନଥିଲା ଏବଂ ସେଠାରେ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରଣୟନ କରାଯାଇନଥିଲା ।
2. ବାବରଙ୍କ ପରି ହୁମାୟୁନ ସମ୍ମାନ ମୋଗଲ ସାମନ୍ତଙ୍କ ଠାରୁ ପାଇ ନଥିଲେ ।
3. ଚଗତାଇ ସାମନ୍ତମାନେ ହୁମାୟୁନଙ୍କ ପ୍ରତି ଆନୁଗତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରୁନଥିଲେ । ଯେଉଁ ଭାରତୀୟ ସାମନ୍ତମାନେ ବାବରଙ୍କ ଶାସନରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ, ହୁମାୟୁନ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କଲାପରେ ସେମାନେ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ ।

ଟିପ୍ପଣି

4. ହୁମାୟୁନ ଗୋଟିଏ ପଟେ ବିହାରରେ ଆଫଗାନ ନେତା ସେର ଖାଁଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଲାବେଳେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପଟେ ଗୁଜୁରାଟ୍‌ର ଶାସକ ବାହାଦୂରଶାହାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିଲେ ।

5. ତିମୁରମାନଙ୍କ କୀମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅନୁଯାୟୀ ହୁମାୟୁନ ତାଙ୍କ ଭାଇମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କ୍ଷମତା ବଣ୍ଟି ଦେବାର ଥିଲା । ନୂତନଭାବେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଦୁଇଟି କ୍ଷମତା କେନ୍ଦ୍ର ହେଲା । ହୁମାୟୁନ ଦିଲ୍ଲୀ, ଆଗ୍ରା ଏବଂ ମଧ୍ୟ-ଭାରତରେ ଥିଲାବେଳେ ତାଙ୍କ ଭାଇ କାମରାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଆଫଗାନସ୍ଥାନ ଏବଂ ପଞ୍ଜାବ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା ।

ହୁମାୟୁନ ଅନୁଭବ କଲେ ଯେ ଆଫଗାନମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପାଇଁ ଭୟଙ୍କର ବିପଦ । ସେ ପୂର୍ବ ଏବଂ ପଶ୍ଚିମରେ ଆଫଗାନ୍ ମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଏଡ଼ାଇ ଦେଇ ଯାଇଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ବାହାଦୁର ଶାହା ଭିଲ୍‌ସା, ରାଇସିନ୍, ଉଜ୍ଜୟିନୀ ଏବଂ ଗାଗରନ୍ ଇତ୍ୟାଦି ଅଧିକାର କରି ନେଇଥିଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ନିଜର ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ଯେତେବେଳେ ହୁମାୟୁନ ପୂର୍ବରେ ଚୂନାର ଅଧିକାର କଲେ ସେତେବେଳେ ବାହାଦୁର ଶାହା ମାଳବ ଏବଂ ରାଜପୁତନା ଆଡ଼କୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କଲେ । ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ହୁମାୟୁନ୍ ୧୫୩୨-୩୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଆଗ୍ରାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର ନୀତିକୁ ଚାଲୁରଖି ବାହାଦୁରଶାହା ୧୫୩୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଚିତୋର ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଚିତୋରର ଅବସ୍ଥିତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଥିଲା । ଫଳରେ ରାଜସ୍ଥାନର ଆଜମୀର, ନାଗୋର ଏବଂ ରନ୍ଥମ୍ବର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର ପାଇଁ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା । ହୁମାୟୁନ ମାଣ୍ଡୁ ଅଧିକାର କରି ସେଠାରେ ଶିବିର ପକାଇ ରହିଲେ । କାରଣ ସେ ଚିନ୍ତା କଲେ ଯେ ସେ ଏହିଠାରେ ରହି ବାହାଦୁର ଶାହାଙ୍କର ଗତିରୋଧ କରିବେ, ଯେପରି ବାହାଦୁର ଶାହା ଗୁଜୁରାଟକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ହୁମାୟୁନଙ୍କର ଦୀର୍ଘଦିନର ଅନୁପସ୍ଥିତି ପାଇଁ ଆଗ୍ରା ଏବଂ ଦୋଆବରେ ବିଦ୍ରୋହ ଦେଖାଦେଲା । ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ହୁମାୟୁନ୍ ସେଠାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ହୁମାୟୁନ ତାଙ୍କ ଭାଇ ମିର୍ଜା ଆସ୍‌କାରୀଙ୍କୁ ମାଣ୍ଡୁର ଶାସକ ଭାବେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ବାହାଦୁର ଶାହାଙ୍କୁ ଗୁଜୁରାଟରେ ଅବରୋଧ ପାଇଁ ହୁମାୟୁନ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିଲାବେଳେ ଶେରଶାହ ବିହାର ଏବଂ ବଂଗରେ ନିଜର ସ୍ଥିତି ସୁଦୃଢ଼ କରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କଲେ ।

ଶେରଶାହା ସୁରୀଙ୍କ ଉତ୍‌ଥାନ

ଶେରଶାହା ଥିଲେ ଜୌନପୁର ରାଜ୍ୟର ଜଣେ ଜାଗିରଦାରଙ୍କ ପୁତ୍ର । ତାଙ୍କର ବାଲ୍ୟନାମ ଥିଲା ଫରିଦ୍ । ସେ ମଧ ଶେର ଖାଁ ରୂପେ ପରିଚିତ ଥିଲେ । ଲୋଦୀ ବଂଶର ଶାସନ ସମୟରେ ଶେର ଶାହଙ୍କ ପିତା ହାସନ ଖାଁ ବିହାରର ସାସାରାମର ଜାଗିରଦାର ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଜାଗିରି ପରିଚାଳନାରେ ଶେରଶାହ ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କ ବାପାଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର କୌଣସି କାରଣରୁ ମନୋମାଳିନ୍ୟ ହୋଇ ସେ ପିତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ । ସେ ଜଣେ ଆଫଗାନ୍ ସାମନ୍ତଙ୍କ ନିକଟରେ ଚାକିରୀ କଲେ । ୧୫୨୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଇବ୍ରାହିମ୍ ଲୋଦୀ ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ଜାଗିରି ଫେରାଇ ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ଜାଗିରିକୁ ଅଧିକାର କରିବା ପାଇଁ ଏକ ପାରିବାରିକ ସଂଘର୍ଷ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ସେ ଦକ୍ଷତାର ସହିତ ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ଜାଗିରିର ସୁପରିଚାଳନା କରିଥିଲେ । ସେ ମଧ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ସାମରିକ ଏବଂ ପ୍ରଶାସନିକ ତାଲିମ୍ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସାମର୍ଥ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଆଫଗାନମାନଙ୍କର ନେତୃତ୍ୱ ନେବା ପାଇଁ ବାଧ କରିଥିଲା । ସେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି କରିଥିଲେ ଏବଂ ବଂଗର ଶାସକ ସୁଲତାନ୍ ମାହାମୁଦ ଶାହାଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ । ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳର ଜଣେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ସାମରିକ ସେନାଧ୍ୟକ୍ଷ ରୂପେ ତାଙ୍କର ଉତ୍‌ଥାନ ହେଲା । ଶେରଶାହା ବିହାରରେ ନିଜର ସ୍ଥିତିକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରିବା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଶେଷରେ ଶେରଶାହ ପୂର୍ବଭାରତର ଜଣେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଆଫଗାନ୍ ନେତା ରୂପେ ନିଜକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବାରେ ସଫଳତା ହାସଲ କରିଥିଲେ ।

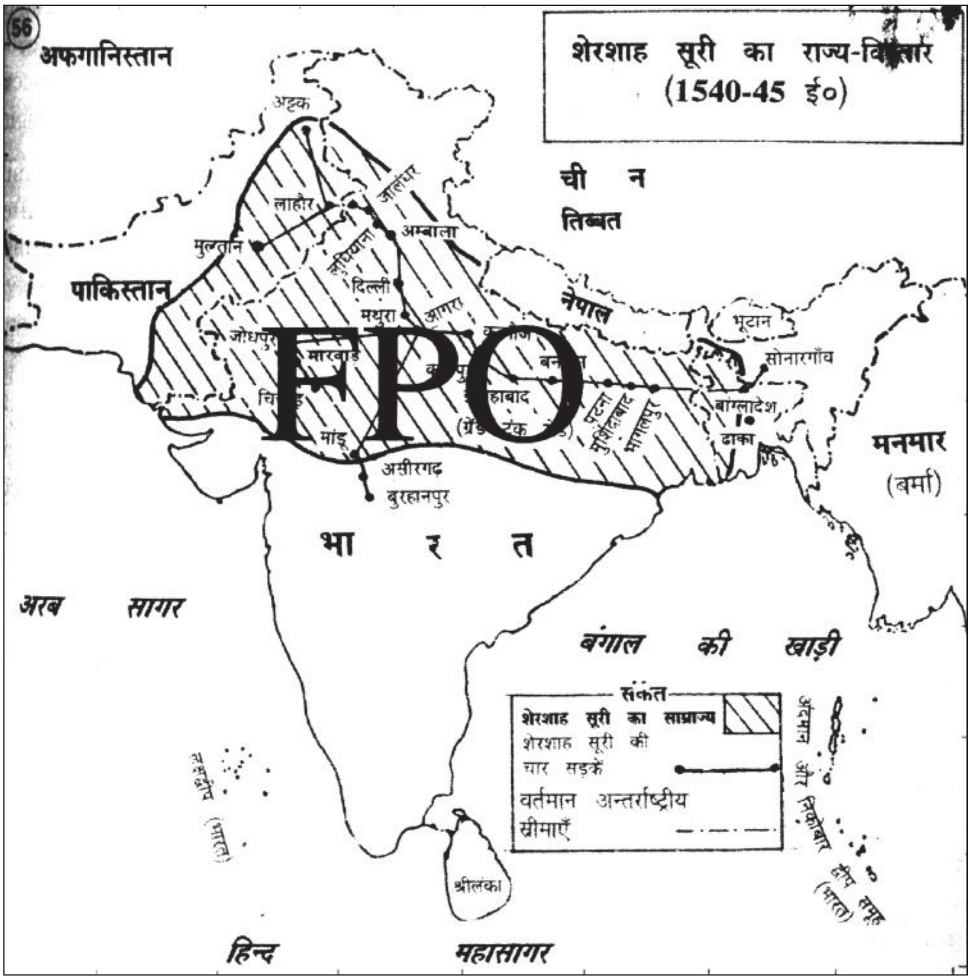

ଶେରଶାହା ନିଜକୁ ଆଫଗାନ୍ ମାନଙ୍କର ଜଣେ ଅପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ ନେତା ରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ । ସେ ବେଙ୍ଗଲ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ କରି ସୁରଜଗଡ଼ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ । ସେ ବେଙ୍ଗଲରୁ ଅନେକ ଧନ ସମ୍ପଦ ଆଣି ଏକ ବିଶାଳ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଗଠନ କରିଥିଲେ । ବନାରସ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମୋଗଲ ଅଧିକୃତ ଅଞ୍ଚଳକୁ ସେ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ହୁମାୟୁନ ଶେରଶାହଙ୍କୁ ସନ୍ଦେହ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଆକଳନ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ଜୌନପୁରର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ହିନ୍ଦୁବେଗ୍‌ଙ୍କୁ ଶେରଶାହଙ୍କର ଗତିରୋଧ କରିବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ଏତିକିବେଳେ ଶେରଶାହ ବଂଗର ରାଜଧାନୀ ଗୌଡ଼କୁ ୧୫୩୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଅଧିକାର କଲେ । ଯେତେବେଳେ ହୁମାୟୁନ ବଂଗ ଅଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରା କଲେ, ସେତିକିବେଳେ ଶେରଶାହ ଆଗ୍ରାର ପଥକୁ ଅବରୋଧ କଲେ । ଫଳରେ ହୁମାୟୁନ ବଂଗ ଯାଇପାରିଲେ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ହୁମାୟୁନଙ୍କର ଭ୍ରାତା ହିନ୍ଦଲ ମିର୍ଜା ଯିଏ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ପାଇଁ ଯୋଗାଣ ଦାୟୀତ୍ୱ ନେଇଥିଲେ, ସେ ନିଜକୁ ସ୍ୱାଧୀନ ଘୋଷଣା କଲେ । ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ହୁମାୟୁନ୍ ଚୁନାରକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ସ୍ଥିର କଲେ । ସେ ଯେତେବେଳେ ୧୫୩୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଚୌସା ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ପଦାର୍ପଣ କଲେ, ସେ ଦେଖିଲେ କର୍ମନାସନଦୀର ପଶ୍ଚିମରେ ଶେରଶାହଙ୍କ ସେନା ଛାଉଣୀ । ଶେରଶାହ ସେହି ନଦୀ କୂଳରେ ହୁମାୟୁନଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ ଏବଂ ପରାସ୍ତ କଲେ । ଶେରଶାହ ନିଜକୁ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜା ରୂପେ ଘୋଷଣା କଲେ । ହୁମାୟୁନ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରୁ ପଳାୟନ କଲେ ସତ କିନ୍ତୁ ସୈନ୍ୟବାହିନୀର ଅଶେଷ କ୍ଷତି ହୋଇଥିଲା । ହୁମାୟୁନ ବହୁକଷ୍ଟରେ ଆଗ୍ରାରେ ପହଁଞ୍ଚିଲେ । ତାଙ୍କ ଭ୍ରାତା କାମରାନ୍ ଆଗ୍ରା ଛାଡ଼ି ଲାହୋର ଅଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରା କଲେ । ହୁମାୟୁନଙ୍କ ପାଖରେ ଅଳ୍ପ

ଟିପ୍ପଣି

ସଂଖ୍ୟକ ସୈନ୍ୟ ଛାଡ଼ି ଦେଇଗଲେ । ଶେରଶାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଗ୍ରା ଅଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ । ହୁମାୟୁନ ତାଙ୍କ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହ ତାଙ୍କର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଲେ । ଫଳରେ କନୌଜ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଉଭୟଙ୍କ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । ୧୫୪୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କନୌଜ ଠାରେ ହୁମାୟୁନ ଶେରଶାହଙ୍କ ଠାରୁ ଅତି ଶୋଚନୀୟ ଭାବେ ପରାଜୟ ବରଣ କରିଥିଲେ ।

10.3 SECOND AFGHAN EMPIRE (1540-1555)
ଦ୍ୱିତୀୟ ଆଫଗାନ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ (୧୫୪୦ ରୁ ୧୫୫୫)

Sher Shah- ଶେରଶାହ

ଆମେ ଆଗରୁ ପଢ଼ିଅଛେ ଯେ ପ୍ରଥମ ଆଫଗାନ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଭାରତରେ ଲୋଦୀବଂଶ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ୧୫୨୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମୋଗଲବୀର ବାବର ପ୍ରଥମ ପାନିପଥ ଯୁଦ୍ଧରେ ଇବ୍ରାହିମ୍ ଲୋଦୀଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଏହି ବଂଶର ଯବନିକା ପାତ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଠିକ୍ ୧୪ ବର୍ଷ ବ୍ୟବଧାନ ପରେ ୧୫୪୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଶେରଶାହ ଭାରତରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଆଫଗାନ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାରେ ସଫଳ ହୋଇଥିଲେ । ଶେରଶାହ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନେ ଦୀର୍ଘ ୧୫ ବର୍ଷ ଶାସନ କରିଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ଏହି ସମୟକୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ଆଫ୍‌ଗାନ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସମୟ ବୋଲି ବିବେଚନା କରାଯାଏ ।

ଶେରଶାହ ଥିଲେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଆଫଗାନ୍ ରାଜତ୍ୱର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା । ସେ ଥିଲେ ଜଣେ କୌଶଳୀ ଏବଂ ଦକ୍ଷ ସାମରିକ ସେନାଧ୍ୟକ୍ଷ । ଆମେ ଶେରଶାହଙ୍କର ହୁମାୟୁନଙ୍କ ସହିତ ସଂଘର୍ଷ ବିଷୟରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଅଛେ । ହୁମାୟୁନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କଲାପରେ ଶେରଶାହ ୧୫୪୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଭାରତର ସାର୍ବଭୌମ ଶାସକ ହେଲେ ଏବଂ ନିଜକୁ ଶେରଶାହା ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କଲେ ।

ହୁମାୟୁନ୍ ପଳାୟନ କଲାବେଳେ ଶେରଶାହ ତାଙ୍କୁ ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ସିନ୍ଧୁପ୍ରଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନୁସରଣ କରିଥିଲେ । ହୁମାୟୁନ୍‌ଙ୍କୁ ବିତାଡ଼ିତ କଲାପରେ ଶେରଶାହ ନିଜର ସ୍ଥିତିକୁ ଉତ୍ତର ଓ ପୂର୍ବ-ଭାରତରେ ସୁଦୃଢ଼ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ୧୫୪୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମାଳବ ବରୁଦ୍ଧରେ ଅଭିଯାନ କରି ଏହାକୁ ଅଧିକାର କଲେ । ଏହାପରେ ଚାନ୍ଦେରୀ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଅଧିକାରକୁ ଆସିଥିଲା । ସେ ରାଜସ୍ଥାନର ମାରୱାର, ରନ୍ଥମ୍ବର, ନାଗୋର, ଆଜମୀର, ମେରୁଟ୍, ଜୋଧପୁର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧାଭିଯାନ ଚଳାଇ ଥିଲେ । ସେ ବିକାନୀର୍ ମଧ୍ୟ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ସେ ବଂଗରେ ବିଦ୍ରୋହୀ ଆଫ୍‌ଗାନ୍ ମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ । ୧୫୪୫ ଖ୍ରୀ:ଅ: ବେଳକୁ ସେ ସିନ୍ଧୁ ଏବଂ ପଞ୍ଜାବ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରାଜପୁତନା ସହିତ ପଶ୍ଚିମ -ଭାରତ ଏବଂ ପୂର୍ବରେ ବେଙ୍ଗଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତିର୍ଣ୍ଣ ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରଭୁ ରୂପେ ନିଜକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ବୁନ୍ଦେଲଖଣ୍ଡ ଅଭିମୁଖେ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କଲେ । ସେଠାରେ କାଲିଞ୍ଜର ଦୁର୍ଗକୁ ଅଧିକାର କରିବା ସମୟରେ ୧୫୪୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବାରୁଦ ବିସ୍ଫୋରଣରେ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିଥିଲେ ।

ଶେରଶାହା ତାଙ୍କ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଶାସନ ସମୟରେ ଶାସନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତଥା ରାଜସ୍ୱ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଅନେକ ପ୍ରଧାନ ସଂସ୍କାରମୂଳକ ପଦକ୍ଷେପ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

1. Judicial system (ବିଚାର ବ୍ୟବସ୍ଥା)

ଶେରଶାହଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଇସ୍‌ଲାମ୍ ଶାହା ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କରିଥିଲେ । ଇସ୍‌ଲାମ୍ ଶାହା ଅନେକ ସମସ୍ୟାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ନିଜ ଭାଇ ଆଦିଲ ଖାଁ ଏବଂ ଅନେକ ଆଫ୍‌ଗାନ୍ ସାମନ୍ତଙ୍କ ସହିତ ସଂଘର୍ଷ ହୋଇଥିଲା । ସେ ୧୫୫୩ ଖ୍ରୀ:ଅ:ରେ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିଥିଲେ । ଏହାପରେ ଆଫଗାନ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ଏହି ଦୁର୍ବଳତାକୁ ସୁଯୋଗ ବୋଲି ମନେକରି ହୁମାୟୁନ୍ ଭାରତ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯାତ୍ରା କଲେ । ୧୫୫୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ବେଳକୁ ହୁମାୟୁନ ପୁର୍ନବାର ତାଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ଫେରି ପାଇଥିଲେ ଏବଂ ଆଫଗାନ ଶାସନର ଅନ୍ତଃ ହୋଇଥିଲା ।

୧୫୫୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହୁମାୟୁନ ଆଗ୍ରା ଏବଂ ଦିଲ୍ଲୀ ଅଧିକାର କଲେ ଏବଂ ସେ ନିଜର ସ୍ଥିତିକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରିଥିଲେ । ୧୫୫୬ ଖ୍ରୀ:ଅ:ରେ ସେ ତାଙ୍କ ପୁସ୍ତକାଗାରର ପାହାଚରୁ ପଡ଼ି ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିଥିଲେ ।ହୁମାୟୁନଙ୍କ ପୁସ୍ତକାଗାର ଦିଲ୍ଲୀରେ ସେର ମଣ୍ଡଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା ।

INTEXT QUESTIONS 10.2 - ପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ପୂର୍ବଜ୍ଞାନ

1. କାହିଁକି ହୁମାୟୁନ ଶେରଶାହାଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ ?

   ____

2. ଶେର ଖାଁ କିପରି ଆଫ୍‌ଗାନ୍ ମାନଙ୍କର ନେତୃତ୍ୱ ନେଲେ ?

   ____

3. ଶେରଶାହାଙ୍କ ହାତକୁ କେଉଁ ଅଞ୍ଚଳ ଗୁଡ଼ିକ ଆସିଥିଲା ?

   ____

4. ଶେରଶାହାଙ୍କର ଦୁଇଟି ମୁଖ୍ୟ କୃତିତ୍ୱ ଉଲ୍ଲେଖ କର ?

   ____

10.4.THE MUGHAL EMPIRE FROM AKBER TO AURANGZEB
ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ - ଆକବରଙ୍କ ଠାରୁ ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍

AKBAR - ଆକବର

ହୁମାୟୁନ୍‌ଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ଆକବରଙ୍କୁ ମାତ୍ର ୧୩ ବର୍ଷ ବୟସ ହୋଇଥିଲା । ଆକବର ସେହି ସମୟରେ ପଞ୍ଜାବର କଲନୌର ଠାରେ ଥିଲେ ।ତେଣୁ ୧୫୫୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସେହିଠାରେ ତାଙ୍କର ଅଭିଷେକ ଉତ୍ସବ ପାଳିତ ହୋଇଥିଲା ।ଆକବର ଙ୍କର ଗୃହଶିକ୍ଷକ ତଥା ହୁମାୟୁନଙ୍କର ବିଶ୍ୱସ୍ତ ମନ୍ତ୍ରୀ ବୈରାମ ଖାଁ ୧୫୫୬ ରୁ ୧୫୬୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ରାଜପ୍ରତିନିଧି ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ।ବୈରାମ ଖାଁ ଖାନ୍-ଇ-ଖାନନ୍ ଉପାଧି ଧାରଣ କରି ସାମ୍ରାଜ୍ୟର 'ୱକିଲ' ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ।ତାଙ୍କ ସମୟର ପ୍ରଧାନ କୃତିତ୍ୱ ଥିଲା ୧୫୫୬ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାନିପଥ ଯୁଦ୍ଧରେ ହିମୁ ଏବଂ ଆଫ୍‌ଗାନ ଶକ୍ତିର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପରାଜୟ, ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତି ଭୟ ଓ ଆଶଙ୍କା ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିଲେ ।

REGENCY OF BAIRAM KHAN- 1556-1560
୧୫୫୬ ରୁ ୧୫୬୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୈରାମ ଖାଁଙ୍କର ରାଜପ୍ରତିନିଧି ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ

ବୈରାମ ଖାଁ ପ୍ରାୟ ଚାରିବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରେ ରହିଥିଲେ । ସେହି ସମୟକୁ ସାଧାରଣତଃ ବୈରମ ଖାଁ ଙ୍କ ରାଜପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱର ସମୟ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଏହି ସମୟରେ ବୈରାମ ଖାଁ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱସ୍ତ ସାମନ୍ତ ମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ ପଦ ପଦବୀରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ ।ବୈରମ ଖାଁ ନିଜେ ଜଣେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ସାମନ୍ତ ରୂପେ ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ବହୁତ ଉଦ୍ଧତ ଓ ଗର୍ବୀ ହୋଇଗଲେ ।ସେଥିପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସାମନ୍ତ ଗୋଷ୍ଠୀ ତାଙ୍କୁ ବିରୋଧ କଲେ । ସେମାନେ ଏଥିପାଇଁ ଆକବରଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ପକାଇବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ।କ୍ରମଶଃ ଆକବର ସମସ୍ତ କ୍ଷମତା ନିଜ ହାତକୁ ନେବାକୁ ମଧ ଚାହିଁଲେ ।ସେ ବୈରାମ ଖାଁ ଙ୍କୁ ବହିଷ୍କାର କଲେ ।ବୈରାମ ଖାଁ ବିଦ୍ରୋହ କଲେ ଏବଂ ପରାସ୍ତ ହେଲେ ।ଆକବର ତାଙ୍କୁ କ୍ଷମା ଦେଲେ ଏବଂ ଅବସର ନେବା ପାଇଁ କହିଲେ ।ବୈରାମ ଖାଁ ମକା କୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା କରିବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କଲେ ।ଅହମ୍ମଦବାଦ ନିକଟରେ ଜଣେ ଆଫ୍‌ଗାନ ତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କଲା ।ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ବୈରାମ ଖାଁ ଙ୍କ ପୁତ୍ର ଆକବରଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଜଣେ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ସାମନ୍ତ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ତାଙ୍କର ନାମ ଥିଲା ଅବଦୁର ରହିମ୍ ଖାଁ-ଇ-ଖାନ୍ ।

ଟିପ୍ପଣି

ଆକବର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ସମସ୍ୟା ଗୁଡ଼ିକ ସମାଧାନ କଲାପରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର ନୀତି ଆରମ୍ଭ କଲେ । ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ମୁଖ୍ୟ ରାଜନୈତିକ ଶକ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଥିଲେ ନିମ୍ନ ପ୍ରକାରର ।

(i) ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବେ ନିଜକୁ ଘୋଷଣା କରି ରାଜପୁତମାନେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଚାରିଆଡ଼େ ବ୍ୟାପିଯାଇଥିଲେ କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ରାଜସ୍ଥାନରେ କେନ୍ଦ୍ରୀତ ହୋଇଥିଲେ ।

(ii) ଆଫଗାନ୍‌ମାନେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଗୁଜୁରାଟ, ବିହାର ଏବଂ ବଂଗରେ ରାଜନୈତିକ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ରଖିଥିଲେ ।

(iii) ଖାନ୍ଦେଶ, ଅହମ୍ମଦ ନଗର, ବିଜାପୁର, ଗୋଲକୁଣ୍ଡା ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତ ତଥା ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଅଳ୍ପ କେତେକ ରାଜ୍ୟ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଥିଲେ ।

(iv) କାବୁଲ ଓ କାନ୍ଦାହାର ମୋଗଲ ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଉଥିଲେ ମଧ ସେମାନେ ଆକବରଙ୍କର ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ କରୁଥିଲେ ।

ଆକବର ଏକ ସୁଚିନ୍ତିତ ନୀତି ମାଧମରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ପଦକ୍ଷେପ ଥିଲା ବୈରାମ ଖାଁ ଙ୍କୁ ନିଲମ୍ବିତ କରି ସାମନ୍ତଗୋଷ୍ଠୀ ମଧରେ ଥିବା ବିବାଦର ଅନ୍ତ କରିବା । ଏଥିପାଇଁ ସେ ନିଜର କୂଟନୈତିକ କୌଶଳ ଏବଂ ସାଂଗଠନିକ ଦକ୍ଷତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । ସେ ପ୍ରଥମେ ମଧଭାରତରୁ ତାଙ୍କର ବିଜୟ ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ୧୫୫୯-୬୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସେ ପ୍ରଥମେ ଗୋଆଲିୟର ଅଧିକାର ପାଇଁ ସାମରିକ ଅଭିଯାନ କରିଥିଲେ । ଏହାପରେ ମାଳବ ଅଭିମୁଖେ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କରି ସେଠାକାର ଶାସକ ବାଜ୍‌ବାହାଦୂରଙ୍କ ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ବାଜ୍‌ବାହାଦୂର ପରାଜିତ ହୋଇ ବୁରହନପୁର ଆଡ଼େ ପଳାୟନ କଲେ । ମାଳବ ଅଭିଯାନ ପାଇଁ ଆକବର ଅଧାମ ଖାଁ ଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ୧୫୬୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମଧ-ଏସିଆରେ ଅବସ୍ଥିତ ଗଣ୍ଡୱାନା ନାମକ ଏକ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆକବର ସାମରିକ ଅଭିଯାନ ଚଳାଇଥିଲେ । ସେଠାକାର ଶାସକ ଦଲପତ ସାହାଙ୍କ ବିଧବା ପତ୍ନୀ ରାଣୀ ଦୁର୍ଗାବତୀ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାଜିତ ହେଲେ । ଫଳରେ ଏହି ରାଜ୍ୟ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅର୍ନ୍ତଭୁକ୍ତ ହେଲା ।

Rajasthan- ରାଜସ୍ଥାନ

ଆକବର ରାଜପୁତ୍ ରାଜ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ବିଷୟରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବଗତ ଥିଲେ । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ମିତ୍ରତା କରି ବିଶାଳ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଗଠନ କରିବାର ଆଶାକୁ ବାସ୍ତବ ରୂପ ଦେବାକୁ ସେ ଇଚ୍ଛା କଲେ । ସେ ପ୍ରଥମେ ରାଜପୁତ୍‌ମାନଙ୍କର ହୃଦୟକୁ ଜୟ କରିବା ପାଇଁ ମୋଗଲ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଉଚ୍ଚ ପଦପଦବୀରେ ସେମାନଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ସେ ବିହାରୀ ମଲ୍ଲଙ୍କ ପରି ରାଜପୁତ୍ ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ବୈବାହିକ ସଂପର୍କ ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ଅମ୍ବରର ରାଜା ବିହାରୀମଲ୍ଲ ସର୍ବପ୍ରଥମ ରାଜପୁତ୍ ରାଜା ଯେ କି ଆକବରଙ୍କ ସହିତ ମିତ୍ରତା ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଏହାପରେ ଆକବର ସାମାନ୍ୟ ବାଧା ସତ୍ତ୍ୱେ ମେରୁଟ୍ ଏବଂ ଯୋଧପୁର ଅଧିକାର କଲେ । କିନ୍ତୁ ମେବାରର ରାଜା ମହାରାଣା ପ୍ରତାପ, ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ଆକବରଙ୍କର ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର ନକରି ତାଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କରିଥିଲେ । ଦୀର୍ଘଦିନ ସଂଘର୍ଷ ପରେ ଆକବର ଚିତୋର ଦୁର୍ଗ ଅଧିକାର କଲେ । ମେବାର ସାମରିକ ଶକ୍ତିକୁ ସେ ପରାସ୍ତ କଲେ । ଅସଂଖ୍ୟ ରାଜପୁତ୍ ସୈନ୍ୟ ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିଥିଲେ । ସେ ଯାହାହେଉ, ଏହା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଅଧିକୃତ ହୋଇ ନଥିଲା । ମେବାର ପକ୍ଷରୁ ଦୀର୍ଘଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତିରୋଧ ଜାରି ରହିଲା । ଚିତୋର ଦୁର୍ଗର ପତନ ପରେ ରନ୍ଥମ୍ବର ଏବଂ କାଲିଞ୍ଜର ଅଧିକୃତ ହେଲା । ମାରବାର, ବିକାନିର୍ ଏବଂ ଜୟସାଲମାର ଆକବରଙ୍କ ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ୧୫୭୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ବେଳକୁ ଆକବର ରାଜସ୍ଥାନର ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ଆକବରଙ୍କ ଏକ ପ୍ରଧାନ କୃତିତ୍ୱ ଥିଲା ଯେ ରାଜସ୍ଥାନର ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ମିଶାଇଲା ବେଳେ ମୋଗଲ ଏବଂ ରାଜପୁତ୍‌ମାନଙ୍କ ମଧରେ କୌଣସି ଶତ୍ରୁତା ହୋଇନଥିଲା ।

ଟିପ୍ପଣୀ

AFGHANS (GUJRAT, BIHAR AND BENGAL)
ଆଫଗାନ୍‌ମାନେ (ଗୁଜୁରାଟ, ବିହାର ଏବଂ ବଂଗ)

୧୫୭୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଆକବର ପ୍ରଥମେ ଆଫଗାନ୍ ରାଜ୍ୟ ଗୁଜୁରାଟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସାମରିକ ଅଭିଯାନ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଇତ୍‌ମଦ ଖାଁ ନାମକ ଜଣେ ଯୁବରାଜ ଆକବରଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲେ ଗୁଜୁରାଟ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ । ଆକବର ନିଜେ ଅହମ୍ମଦାବାଦ୍ ଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ଏହି ସହରଟି ବିନା ପ୍ରତିବନ୍ଧକରେ ଅଧିକୃତ ହେଲା । ସୁରାଟ ଥିଲା ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଦୁର୍ଗ । ଆକବରଙ୍କ ଏହା ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିରୋଧ କରିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଏହା ଅଧିକୃତ ହେଲା । ସ୍ୱଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଗୁଜୁରାଟର ଅଧିକାଂଶ ଅଞ୍ଚଳ ଆକବରଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହେଲା । ଆକବର ଗୁଜୁରାଟର ବିଜିତ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଏକତ୍ରିତ କରି ଗୋଟିଏ ପ୍ରଦେଶରେ ପରିଣତ କଲେ ଏବଂ ମିର୍ଜା ଅଜିଜ୍ କୋକା ଙ୍କୁ ଏହାର ଶାସକ ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ କରି ରାଜଧାନୀକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ଛଅ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ବିଦ୍ରୋହୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ଏକତ୍ରିତ ହୋଇ ମୋଗଲ ଶାସନ ବିରୋଧରେ ବିଦ୍ରୋହ କଲେ । ଫଳରେ ମୋଗଲ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଅନେକ ଅଞ୍ଚଳ ହରାଇଲେ । ଏହି ବିଦ୍ରୋହରେ ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ନେତାମାନେ ଥିଲେ ଇଖତିଆର-ଉଲ-ମୁଲ୍‌କ ଏବଂ ମହମ୍ମଦ ହୁସେନ୍ ମିର୍ଜା । ଆକବର ଆଗ୍ରାରେ ବିଦ୍ରୋହର କଥା ଶୁଣି ଅହମ୍ମଦାବାଦ ଅଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରା କଲେ । ଆକବର ଦ୍ରୁତଗତିରେ ଯାତ୍ରା କରି ମାତ୍ର ୧୦ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଅହମ୍ମଦାବାଦରେ ପହଁଞ୍ଚିଲେ । ସମ୍ରାଟ୍ ନିଜେ ଏହି ବିଦ୍ରୋହକୁ ଦମନ କଲେ ।

ଏହାପରେ ଆକବର ବଂଗ ଓ ବିହାର ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କଲେ । ୧୫୭୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଆକବର ମୁନିମ୍ ଖାଁ ଖାନ୍-ଇ-ଖାନନ୍ ସହିତ ବିହାର ଅଭିମୁଖେ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କଲେ । କମ୍ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ହାଜିପୁର ଏବଂ ପାଟଣା ତାଙ୍କର ଅଧିକାରକୁ ଆସିଲା । ବଂଗ ମଧ୍ୟ ଅଧିକୃତ ହେଲା । ଫଳରେ ୧୫୭୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବଂଗରେ ଚାଲିଥିବା ସ୍ୱାଧୀନ ଶାସନର ଅନ୍ତ ହେଲା । ୧୫୯୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ବେଳକୁ ମୋଗଲ ମନ୍‌ସବଦାର ରାଜା ମାନ୍‌ସିଂ ଓଡ଼ିଶାର ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳ ମୋଗଲଶାସନ ଅଧୀନକୁ ନେଇ ଆସିଥିଲେ । ୧୫୮୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ବେଳକୁ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ବ୍ୟାପକ ବିଦ୍ରୋହର ଧ୍ୱନୀ ଶୁଣାଗଲା । ବିହାର, ଗୁଜୁରାଟ ଏବଂ ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ ଥିଲା ଏହି ବିଦ୍ରୋହର ପ୍ରଧାନ କେନ୍ଦ୍ର । ଆଫଗାନମାନେ ଥିଲେ ଏହି ବିଶୃଙ୍ଖଳାର ମୂଳ । କାରଣ ସେମାନେ ମୋଗଲମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାଗାରେ ଗାଦିଚ୍ୟୁତ ହୋଇଥିଲେ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ, ଆକବରଙ୍କ କଡ଼ା ଜାଗିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ରୋହ ପାଇଁ ଦାୟୀ ଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ ଏକ ନୂତନ ନୀତି ପ୍ରଣୟନ କରାଯାଇଥିଲା । ଏହି ନୀତି ଅନୁସାରେ ଜାଗିରଦାରମାନେ ଜାଗିରୀର ହିସାବ ସୁଲତାନଙ୍କୁ ଦେଉଥିଲେ । ଏହି ନୀତି ପ୍ରଣୟନ ହେବା ପରେ ଜାଗିରିଦାରମାନେ ବିଦ୍ରୋହ କରି ଉଠିଲେ । ମୌସମ୍ ଖାଁ କାବୁଲୀ, ରୋସନ୍ ବେଗ୍, ମିର୍ଜା ସର୍ଫଉଦ୍ଦୀନ୍ ଏବଂ ଆରବ ବାହାଦୂର ଥିଲେ ଏହି ବିଦ୍ରୋହର ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି । ସେଠାରେ ନିଯୁକ୍ତ ରାଜକର୍ମଚାରୀ ଏହି ବିଦ୍ରୋହକୁ ଦମନ କରି ଦେବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ କିନ୍ତୁ ବିଫଳ ହେଲେ । ଆକବର ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ରାଜା ତୋଦରମଲ୍ଲ ଏବଂ ସେଖ୍ ଫରିଦ୍ ବକ୍‌ସୀଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଏକ ବିଶାଳ ସୈନ୍ୟ ବାହିନୀ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ଏଥି ସହିତ ଅଜିଜ୍ କୋକା ଏବଂ ସାହାବାଜ୍ ଖାଁ ଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ତୋଦରମଲ୍ଲଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରେରଣ କରାଗଲା । ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ଆକବରଙ୍କ ଭ୍ରାତା ହାକିମ୍ ମିର୍ଜାଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ରାଜା ରୂପେ ଘୋଷଣା କଲେ । ମିର୍ଜା ସେତେବେଳେ କାବୁଲରେ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ମୋଗଲ ସୈନ୍ୟ ବାହିନୀ ସଫଳତାର ସହିତ ବିହାର, ବଂଗ ଏବଂ ତତ୍‌ସଂଲଗ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହି ବିଦ୍ରୋହକୁ ଦମନ କରିଥିଲେ ।

PUNGAB AND NORTH-WEST - ପଞ୍ଜାବ ଏବଂ ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ ରାଜ୍ୟ

ପଞ୍ଜାବରେ ମିର୍ଜା ହାକିମ୍ ଆକବରଙ୍କ ପାଇଁ ସମସ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିଲେ ଏବଂ ସେ ଲାହୋର ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ମିର୍ଜା ଆଶା କରିଥିଲେ ଯେ ବହୁସଂଖ୍ୟାରେ ମୋଗଲ କର୍ମଚାରୀ ତାଙ୍କ ସହ ଯୋଗଦେବେ ।

କିନ୍ତୁ ଏହା ସଂଭବପର ହୋଇ ନଥିଲା । ଆକବର ନିଜେ ଲାହୋର ଅଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରା କରିବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କଲେ । ଫଳରେ ହାକିମ୍ ମିର୍ଜା ପଛଘୁଞ୍ଚା ଦେଲେ ଏବଂ ଏ ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳ ଆକବର ଙ୍କ ନିୟନ୍ତ୍ରଣକୁ ଆସିଗଲା । ସେ ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ସୀମାର ସୁରକ୍ଷା ପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ପଦକ୍ଷେପ ନେଲେ । ଏହାପରେ ସେ କାବୁଲ ଅଭିମୁଖେ ଅଭିଯାନ ଚଳାଇ ଏହାକୁ ଅଧିକାର କଲେ । ଆକବର କାବୁଲ୍‌ର ଶାସନ ଦାୟିତ୍ୱ ନିଜର ଭଗ୍ନୀ ଭକ୍ତ ଉନ୍ନିସା ବେଗମଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କଲେ । ଏହାପରେ ରାଜାମାନସିଂ କାବୁଲର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଏହି ଅଞ୍ଚଳକୁ ତାଙ୍କୁ ଜାଗିର ରୂପେ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥିଲା ।

ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳର ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରଧାନ ଘଟଣା ଥିଲା ରୋସନାଇଙ୍କ ବିଦ୍ରୋହ । ସେ କାବୁଲ ଏବଂ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ମଧରେ ଥିବା ରାସ୍ତାକୁ ଅଧିକାର କରିନେଲେ । ରୋସନାଇ ଥିଲା ଏକ ଧର୍ମୀୟ ସଂପ୍ରଦାୟ ଏହି ଧର୍ମକୁ ଜଣେ ସୈନିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ସେହି ଅଞ୍ଚଳରେ ସେ ପୀର ରୋସନାଇ ରୂପେ କଥିତ ହେଉଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଜଲାଲ୍ ଏହି ଧର୍ମଗୋଷ୍ଠୀର ନେତୃତ୍ୱ ନେଉଥିଲେ । ଜଲାଲଙ୍କର ବହୁତ ଶିଷ୍ୟ ରହିଥିଲେ । ଆକବର ଜେନ୍ ଖାଁ ନାମକ ଜଣେ ସେନାଧକ୍ଷଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ମୋଗଲ ବାହିନୀ ରୋସନାଇମାନଙ୍କୁ ଦମନ କରି ସେଠାରେ ମୋଗଲ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଜାରି କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ସଇଦ୍ ଖାଁ ଗାଖର ଏବଂ ରାଜା ବୀରବଲଂକୁ ମଧ ଅଲଗା ଅଲଗା ସେନାବାହିନୀ ସହ ଜେନ୍ ଖାଁ ଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରେରଣ କରାଗଲା । ପ୍ରଥମ କାର୍ଯ୍ୟଧାରାରେ ବୀରବଲ ତାଙ୍କ ଅନୁଗାମୀ ସହ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କଲେ । ଆକବର ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱସ୍ତ ବନ୍ଧୁ ବିରବଲଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଯୋଗୁ ମାନସିକ ସନ୍ତୁଳନ ହରାଇଥିଲେ । ଏହାପରେ ସେ ରାଜା ତୋଡାରମଲ୍ଲ ଏବଂ ରାଜା ମାନ୍ ସିଂ ଙ୍କୁ ଏହି ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ସେମାନେ ରୋସନାଇ ମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ସଫଳତା ହାସଲ କରିଥିଲେ । ଆକବର କାଶ୍ମୀର ଅଧିକାର କରିବା ପାଇଁ ଦୀର୍ଘ ଦିନ ପ୍ରତିକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ୧୫୮୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କାଶ୍ମୀର ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ମିଶିଥିଲା ।

ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସିନ୍ଧୁ ଅଞ୍ଚଳର କେତେକ ସ୍ଥାନ ସ୍ୱାଧୀନ ରୂପେ ଶାସିତ ହେଉଥିଲା । ୧୫୯୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଆକବର ଖାନ-ଇ-ଖାନନ୍ ଙ୍କୁ ମୁଲତାନ୍‌ର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତି ଦେଇଥିଲେ । ଆକବର ମଧ ତାଙ୍କୁ କହିଥିଲେ ଯେ ବିଲୋଛିସ ନାମକ ଏକ ଜନଜାତି ବାସ କରୁଥିବା ଅଞ୍ଚଳକୁ ଜୟକରି ମୋଗଲ ଶାସନାଧୀନ କରିବା ପାଇଁ । ପ୍ରଥମେ ଥାଟାକୁ ଅଧିକାର କରି ମୁଲତାନ୍‌ର ଏକ ସୁବାର ସରକାର ରୂପେ ଗଠନ କରାଗଲା । ବିଲୋଛିସ୍ ମାନଙ୍କ ସହିତ ଗଭର୍ଣ୍ଣରଙ୍କ ଏହାର ଆଖ ପାଖ ଅଞ୍ଚଳରେ ଦ୍ୱନ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ପରିଶେଷରେ, ୧୫୯୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ବେଳକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ମୋଗଲ ସାର୍ବଭୌମତ୍ୱ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେଲା ।

DECCAN - ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ

୧୫୯୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପରେ ଆକବର ତାଙ୍କର ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ନୀତିକୁ ଏକ ନୂତନ ରୂପ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ସେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଦଖଲ କରିବା ପାଇଁ ଏହି ନୀତି ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଏବଂ ନିୟମିତ ସଂଘର୍ଷରେ ବ୍ୟାପୃତ ରହୁଥିଲେ । ୧୫୯୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଆକବର ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ରାଜ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକୁ ତାଙ୍କ କର୍ମଚାରୀ ମାନଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣ କରିଥିଲେ । ସେଠାରେ ସେମାନେ ମୋଗଲ ସାର୍ବଭୌମତ୍ୱକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ ସେଠାକାର ଶାସକ ମାନଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ବିଶେଷ ସଫଳ ହୋଇ ନଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆକବର ଆକ୍ରମଣାତ୍ମକ ନୀତି ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ ଚାହିଁଲେ । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରଥମ ସାମରିକ ଅଭିଯାନ ଅହମ୍ମଦ ନଗର ବିରୁଦ୍ଧରେ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଅଭିଯାନର ନେତୃତ୍ୱ ନେଇଥିଲେ ଯୁବରାଜ ମୁରାଦ୍ ଏବଂ ଅବଦୁଲ୍ ରହିମ୍ ଖାନ୍ ଖାନନ୍ । ୧୫୯୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମୋଗଲ ବାହିନୀ ଅହମ୍ମଦନଗର ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଏଠାକାର ରାଣୀ ଚାନ୍ଦ ବିବି ମୋଗଲ ମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କଲେ । ସେ ବିଜାପୁରର ଶାସକ

ଇବ୍ରାହିମ୍ ଆଦିଲ୍ ଶାହା ଏବଂ ଗୋଲକୁଣ୍ଡାର ଶାସକ କୁତବ୍ ଶାହାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । କିନ୍ତୁ ସେ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ଏକ ଭୟଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ସଂଘଠିତ ହେଲା । ଉଭୟ ପକ୍ଷର ବହୁତ କ୍ଷତି ହେଲା ଏବଂ ଏକ ସନ୍ଧି ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ ହେଲା । ଚାନ୍ଦ ବିବି ମୋଗଲମାନଙ୍କୁ ବେରାର ହସ୍ତାନ୍ତର କଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ ଚାନ୍ଦବିବି ବେରାର ଆକ୍ରମଣ କରି ତାକୁ ନିଜ ଅଧିକାରକୁ ନେଇ ଆସିଲେ । ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ନିଜାମ୍‌ସାହି, କୁତବସାହି ଏବଂ ଆଦିଲ ସାହି ମିଳିତ ବାହିନୀ ଗଠନ କଲେ । ମୋଗଲ ମାନଙ୍କର ଗଭୀର କ୍ଷତିହେଲା । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ଥିତି ବଜାୟ ରହିଲା । ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଯୁବରାଜ ମୁରାଦ ଏବଂ ଖାନ୍ ଖାନନ୍ ମଧ୍ୟରେ ମନୋମାଳିନ୍ୟ ଘଟି ମୋଗଲ ସ୍ଥିତିକୁ ସେଠାରେ ଦୁର୍ବଳ କରିଦେଲା । ତେଣୁ ଆକବର ଖାନ୍ ଖାନନ୍‌ଙ୍କୁ ସେଠାରୁ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିଆଣି ତାଙ୍କ ଜାଗାରେ ଆବୁଲ ଫାଜଲଙ୍କୁ ଦାୟିତ୍ୱ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ । ୧୫୯୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଯୁବରାଜ ମୁରାଦ୍‌ଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଯୁବରାଜ ଡ଼ାନିଏଲ୍ ଏବଂ ଖାନ୍ ଖାନନ୍‌ଙ୍କୁ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟକୁ ପ୍ରେରଣ କରିଥିଲେ । ଅହମ୍ମଦ ନଗର ଅଧିକୃତ ହେଲା । ପୁନଶ୍ଚ ମୋଗଲମାନେ ଅସିରଗଡ଼ ଦୁର୍ଗ ତଥା ତା'ର ଆଖ ପାଖ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଅଧିକାର କରିନେଲେ । ବିଜାପୁରର ଆଦିଲ ଶାହା ଆନୁଗତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବକ ନିଜର କନ୍ୟାକୁ ଯୁବରାଜ ଡ଼ାନିଏଲଙ୍କ ସହିତ ବିବାହ ଦେଇଥିଲେ । ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ଚାନ୍ଦ ବିବିଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ମୋଗଲଶାସନର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହେଲା ଅସିରିଗଡ଼, ବୁରହନ୍‌ପୁର, ଅହମ୍ମଦ ନଗର ଏବଂ ବେରାର୍ ।

ଆକବର ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସୀମା ବୃଦ୍ଧି କରିବା ସହିତ କେତେକ ମୁଖ୍ୟଙ୍କୁ ମୋଗଲ ସାମନ୍ତ ରୂପରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଏହି ନୀତି ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଶେଷ ଉନ୍ନତି କରିଥିଲା । ସମ୍ରାଟ ମଧ୍ୟ ଏହି ସାମନ୍ତ ତଥା ତାଙ୍କ ସେନାବାହିନୀର ସହାୟତା ଲାଭ କରି ନୂତନ ରାଜ୍ୟଜୟ କରିଥିଲେ । ମୋଗଲ ସାମନ୍ତ ଗୋଷ୍ଠୀର ଏକ ଅଂଶ ରୂପେ ଏହି ବିଶାଳ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ସହଯୋଗ ମିଳିଥିଲା । ଏଥି ସହିତ ସେମାନଙ୍କ ସହ ବନ୍ଧୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂପର୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ଶାନ୍ତି ଓ ସ୍ଥିରତା ବଜାୟ ରଖିଲା । ଏହି ମୁଖ୍ୟମାନେ ଆକବରଙ୍କ ଏହି ନୀତି ଦ୍ୱାରା ଉପକୃତ ହୋଇଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେମାନେ ନିଜ ନିଜ ଅଞ୍ଚଳ ଫେରିପାଇଲେ ଏବଂ ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ସେହି ଜାଗାରେ ଶାସନ କଲେ । ପୁନଶ୍ଚ ଏଥି ସହିତ ସେମାନେ ଜାଗିର ଓ ମନସବ୍ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ବେଳେବେଳେ ସେମାନେ ପାଇଥିବା ଜାଗିର ସେମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଠାରୁ ବଡ଼ ଥିଲା । ପୁନଶ୍ଚ ଏଠାରେ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ବିଦ୍ରୋହ କିମ୍ବା ବିହିଃଶତ୍ରୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ଭୟ ନଥିଲା । ଅନେକ ରାଜପୁତ୍ ମନସବ୍‌ଦାର ତାଙ୍କ ନିଜ ରାଜ୍ୟକୁ ୱତନ୍ ଜାଗିର ରୂପେ ପାଇଥିଲେ । ଏହା ବଂଶାନୁକ୍ରମିକ ଥିଲା ଏବଂ ଏହାକୁ ହସ୍ତାନ୍ତର କରାଯାଇ ପାରୁନଥିଲା ।

ଆକବରଙ୍କ ରାଜ୍ୟଜୟ ନୀତି ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରଦାନ କଲା । ଆକବରଙ୍କ ପରେ ଯେଉଁ ବିସ୍ତାର ହୋଇଥିଲା ତାହା ଅତି ନଗଣ୍ୟ । ଶାହାଜାହାନ ଏବଂ ଆଉରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ସମୟରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଏବଂ ଉତ୍ତରପୂର୍ବ ଭାରତର କିଛି ଅଞ୍ଚଳ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସହ ମିଶିଥିଲା ।

INTEXT QUESTIONS 10.3 - ପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ପୂର୍ବଜ୍ଞାନ

1. ଆକବର ବୈରାମ ଖାଁ ଙ୍କୁ କାହିଁକି ନିଲମ୍ବିତ କରିଥିଲେ ?

   ____

2. ଆକବରଙ୍କ ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ ସମୟରେ କେଉଁମାନେ ଭାରତର ବୃହତ୍ ରାଜନୈତିକ ଶକ୍ତି ରୂପେ ପରିଗଣିତ ହେଉଥିଲେ ।

   ____

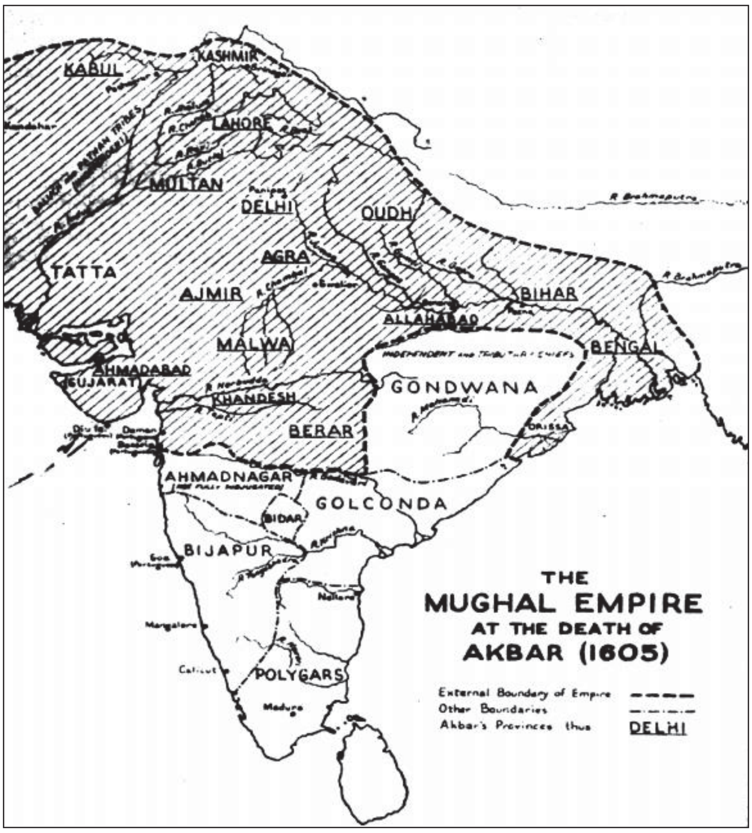

ମାନଚିତ୍ର ୧୦.୩.

3. କେଉଁ ରାଜପୁତ୍ ରାଜା ଆକବରଙ୍କ ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର ନ କରି ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବେ ରହିବାକୁ ଚାହିଁଥିଲେ ?

____

4. ମୋଗଲମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିବା ମହିଳା ଶାସିକାଙ୍କ ନାମ କ'ଣ ଥିଲା ? ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟର ନାମ କ'ଣ ଥିଲା ?

____

JAHANGIR AND SHAHGAHAN-ଜାହାଙ୍ଗୀର ଏବଂ ଶାହାଜାହାନ୍

ଜାହାଙ୍ଗୀର ଆକବରଙ୍କର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର ନୀତିକୁ ଅନୁସରଣ କରି ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ତାକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରିଥିଲେ । କେତେକ ଅସୁବିଧା ହେତୁ ଜାହାଙ୍ଗୀର ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ କମ୍ ସଫଳତା ପାଇଥିଲେ । ଖୁରମ୍‌ଙ୍କର ବିଦ୍ରୋହ ଯୋଗୁ ସେ ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର ପାଇଁ ଅଧିକ ଧ୍ୟାନ ଦେଇପାରି ନଥିଲେ । ମୋଗଲ ସାମନ୍ତ ମାନେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର କିଛି କିଛି ସୁବିଧା ହାସଲ ପାଇଁ ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ଏବଂ ସଂଘର୍ଷରେ ବ୍ୟାପୃତ ଥିଲେ ।

ପ୍ରଥମ ତିନିବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ବାଲ୍‌ଘାଟର ଅର୍ଦ୍ଧେକ ଏବଂ ଅହମ୍ମଦ ନଗରର ଅନେକ ଜିଲ୍ଲା ଅଧିକାର କରି ଦେଇଥିଲେ । ମାଲିକ୍ ଅମ୍ବର ଥିଲେ ସେଠାକାର ପ୍ରଧାନ ଶାସକ ଯେକି ମୋଗଲ ସୈନ୍ୟ ମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ବେରାର, ବାଲଘାଟ୍ ଏବଂ ଅହମ୍ମଦ ନଗରର କେତେକ ଅଂଶ ଅଧିକାର କରିନେଇଥିଲେ । ମୋଗଲମାନେ ହରାଇଥିବା ଅଞ୍ଚଳ ଗୁଡ଼ିକ ପୁନଃ ଅଧିକାର କରିପାରି ନଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଶାହାଜାହାନ ମାଲିକ ଅମ୍ବରଙ୍କ ସହିତ ବନ୍ଧୁତା କରି ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ କରିଥିଲେ ।

ମାଲିକ୍ ଅମ୍ବର ଅହମ୍ମଦନଗର ଅଧିକାର କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବିଫଳ ହେଲେ । ଏହାପରେ ସେ ଆଦିଲ ଶାହାଙ୍କ ଠାରୁ ସୋଲାପୁର ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ଏହାପରେ ଶାହାଜାହାନଙ୍କ ସହିତ ମିତ୍ରତା କରି ବୁରହନ୍‌ପୁର ଅଧିକାର କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରି ବିଫଳ ହୋଇଥିଲେ । ଜାହାଙ୍ଗୀର ଓ ଶାହାଜାହାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶାନ୍ତି ବୁଝାମଣା ହେଲାପରେ ମାଲିକ ଅମ୍ବର ଶାନ୍ତ ପଡ଼ିଯାଇଥିଲେ । ୧୬୨୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମାଲିକ ଅମ୍ବରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ତଥା ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଫତେ ଖାଁ ଓ୍ୱକିଲ ଏବଂ ପେଶବା ଭାବେ ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଫତେ ଖାଁ ଜଣେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗର୍ବୀ ଓ ଅହଂକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ସମୟରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଏବଂ ଅନ୍ୟ ସାମନ୍ତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଂଘର୍ଷ ହୋଇଥିଲା ।

ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର କୌଣସି ରାଜ୍ୟ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇ ନଥିଲା । ବାସ୍ତବରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଶାସକ ମାନେ ମୋଗଲ ଶାସକ ମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ଦୁର୍ବଳ କରିଦେଇଥିଲେ । ମାଲିକ ଅମ୍ବରଙ୍କ ଉଚ୍ଚାଭିଳାଷ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକର ଏକ ମିଳିତବାହିନୀ ଗଠନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା ।

ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଏବଂ ଶାହାଜାହାନଙ୍କ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କରିବା ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ମୋଗଲ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଖାଁ ଜାହାନ୍ ଲୋଦୀ ନିଜାମ ସାହିଙ୍କୁ ବାଲଘାଟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ।

ଏହାକୁ ଦେବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା ଆବଶ୍ୟକ ବେଳେ ନିଜାମ ସାହି ତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ । ଶାହାଜାହାନ୍ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କଲାପରେ ଖାଁ ଜାହାନ୍ ଲୋଦୀଙ୍କୁ ବାଲଘାଟକୁ ପୁର୍ନଦଖଲ କରିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ସେ ବିଫଳ ହେଲେ । ତେଣୁ ଶାହାଜାହାନ୍ ତାଙ୍କୁ ଦରବାରକୁ ଡ଼କାଇ ପଠାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ଖାଁ ଜାହାନ ତାଙ୍କୁ ବିରୋଦ୍ଧ କରି ବିଦ୍ରୋହ କଲେ ଏବଂ ନିଜାମ ଶାହାଙ୍କ ପାଖରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଲେ । ଏହି କଥା ଦେଖି ଶାହାଜାହାନ୍ କ୍ରୋଧରେ ଜର୍ଜରିତ ହେଲେ ଏବଂ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ବିରୋଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧାଭିଯାନ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ । ଶାହାଜାହାନଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଶାସନାଧୀନ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକୁ ପୁର୍ନଅଧିକୃତ କରିବା । ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ଯେ ଅହମ୍ମଦନଗର ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇଗଲେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ମୋଗଲ ନିୟନ୍ତ୍ରଣକୁ ଆସିଯିବ । ସେ ଅହମ୍ମଦନଗରକୁ ଅଲଗା କରି ସେ ବିଜାପୁର ଏବଂ ମରଠା ମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିବାକୁ ଚାହିଁଥିଲେ । ସେ ମଧ ସଫଳ ହେଲେ । ମାଲିକ ଅମ୍ବରଙ୍କ ପୁତ୍ର ଫତେ ଖାଁ ମୋଗଲମାନଙ୍କ ସହ ଶାନ୍ତିଚୁକ୍ତି ସ୍ୱାକ୍ଷର କଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋହବତ୍ ଖାଁ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ସହିତ ବିବାଦ ଲାଗି ରହିଲା । ଶେଷରେ ୧୬୩୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବିଜାପୁର ଓ ଗୋଲକୁଣ୍ଡା ସହିତ ସନ୍ଧିହେଲା । ବିଜାପୁର ସହିତ ହୋଇଥିବା ସନ୍ଧିର ଚୁକ୍ତି ଗୁଡ଼ିକ ନିମ୍ନ ପ୍ରକାରର ଥିଲା ।

1. ଆଦିଲ ଶାହା ମୋଗଲ ସାର୍ବଭୌମତ୍ୱକୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।
2. ଯୁଦ୍ଧର କ୍ଷତିପୂରଣ ବାବତକୁ ସେ ୨୦ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଦେବେ ।
3. ସେ ଗୋଲକୋଣ୍ଡା ବ୍ୟାପାରରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବେ ନାହିଁ ।
4. ବିଜାପୁର ଏବଂ ଗୋଲକୋଣ୍ଡା ମଧ୍ୟରେ ଯଦି କିଛି ବିବାଦ ଉପୁଜେ ତେବେ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ୍ ଏଥିରେ ମଧ୍ୟସ୍ଥତା କରି ସମାଧାନ କରିବେ ।
5. ସାହାଜୀ ଭୋନସ୍‌ଲେ ସହିତ ସଂଘର୍ଷରେ ଆଦିଲ ଶାହା ମୋଗଲ ମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ।

ଗୋଲକୁଣ୍ଡା ମଧ ଗୋଟିଏ ଅଲଗା ଚୁକ୍ତି କରିଥିଲା । ଏହି ଚୁକ୍ତିର ସର୍ତ୍ତଗୁଡ଼ିକ ନିମ୍ନପ୍ରକାରର ଥିଲା ।

1. ଗୋଲକୋଣ୍ଡା ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ୍‌ଙ୍କ ପ୍ରତି ଆନୁଗତ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଶପଥ ନେଲା । ସେ ମଧ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ୍‌ଙ୍କ ନାମ ଖୁତୁବା ରେ ରଖି ଇରାନ୍‌ର ଶାହାଙ୍କ ନାମ କାଟିଦେଲା ।

ଟିପ୍ପଣି

2. ଗୋଲକୋଣ୍ଡା ମୋଗଲମାନଙ୍କୁ ବର୍ଷକୁ ଦୁଇଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ରାଜି ହୋଇଥିଲା । ଏହି ସନ୍ଧି ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ ହେଲାପରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ସହିତ ବିବାଦର ଅନ୍ତ ଘଟିଲା । ମୋଗଲମାନେ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ବୃହତ ଅଞ୍ଚଳରେ ସେମାନଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର କଳେବର ବୃଦ୍ଧି କଲେ । ୧୬୫୬ ଏବଂ ୧୬୫୭ରେ ମୋଗଲ ନୀତିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଗଲା । ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ସହିତ ହୋଇଥିବା ସନ୍ଧିର ସର୍ତ୍ତ ଖିଲାପ କରାଗଲା । ଏବେ ଶାହାଜାହାନ ଆଉରଙ୍ଗଜେବଙ୍କୁ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଅଧିକାର କରି ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ମିଶାଇ ଦେବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । କେତେକ ଐତିହାସିକ ଯୁକ୍ତି କରି କହନ୍ତି ଯେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟବାନ ସମ୍ପଦକୁ ହାସଲ କରିବା ପାଇଁ ମୋଗଲମାନେ ନୀତି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ । ସେ ଯାହାହେଉ, ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ନୀତି କୌଣସି ଦୃଷ୍ଟି କୋଣରୁ ମୋଗଲମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଲାଭଦାୟକ ହୋଇ ନଥିଲା । ବରଂ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଅନେକ ସମସ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା ।

AURANGZEB - ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍

ଆଉରଙ୍ଗଜେବ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ପ୍ରତି ଉଗ୍ର ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦ ନୀତି ପ୍ରଣୟନରେ ବିଶ୍ୱାସ ରଖିଲେ । ପ୍ରଧାପକ ସତିଶ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଉରଙ୍ଗଦେବଙ୍କ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ପ୍ରତି ତିନୋଟି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନୀତି ବିଷୟରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ।

1. ୧୬୫୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରୁ ୧୬୬୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ମଧରେ କଲ୍ୟାଣି ବିଦର୍ଭ ଏବଂ ପାରେଣ୍ଡ ଅଞ୍ଚଳ ଅଧିକାର ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା । ଏଗୁଡ଼ିକ ବିଜାପୁରରେ ଥିଲା । ଏହି ସମୟସୀମା ମଧରେ ମରହଟ୍ଟା ମାନଙ୍କ ବିରୋଦ୍ଧରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକର ସାହାଯ୍ୟ ସହଯୋଗ ପାଇବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରାଗଲା । ବିଜାପୁର ଅଧିକାର କରିବା ପାଇଁ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜୟ ସିଂହ ଉଦ୍ୟମ କରି ବିଫଳ ହୋଇଥିଲେ ।

2. ୧୬୬୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରୁ ୧୬୮୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ମଧରେ ମୋଗଲ ନୀତିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଦେଲା । ବିଜାପୁରର ଶାସକ ଆଦିଲଶାହାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ, ଶିବାଜୀଙ୍କ ଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧି, ଗୋଲକୋଣ୍ଡା ଶାସନବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଆଖନ୍ନ ଏବଂ ମଦନ୍ନ ଭ୍ରାତୃଦ୍ୱୟଙ୍କର ଅଖଣ୍ଡ ପ୍ରଭାବ ମୋଗଲ ନୀତିକୁ ପ୍ରଭାବିତ କଲା । ଗୋଲକୁଣ୍ଡା ଶିବାଜୀ ଏବଂ ବିଜାପୁର ସହ ଏକ ସନ୍ଧି କଲା । ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍‌ଙ୍କର ମରହଟ୍ଟା ତୁଷ୍ଟିକରଣ ନୀତି ତାଙ୍କୁ ସଫଳତା ପ୍ରଦାନ କରିନଥିଲା । ଫଳରେ ଛୋଟ ବଡ଼ କ୍ରମାଗତ ସମସ୍ୟା ସେଠାରେ ଲାଗି ରହିଲା । ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଯୋଗ କରିବା ପାଇଁ କୁଣ୍ଠା ପ୍ରକାଶ କଲେ ।

3. ୧୬୮୪ ରୁ ୧୬୮୭ ମଧରେ ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକର ମିଶ୍ରଣ ପାଇଁ ହଠାତ୍ ପଦକ୍ଷେପ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେ ନିଜେ ସୈନ୍ୟବାହିନୀର ନେତୃତ୍ୱ ନେଇ ୧୬୮୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବିଜାପୁର, ଗୋଲକୋଣ୍ଡା ଏବଂ କର୍ଣ୍ଣାଟକ ଅଞ୍ଚଳକୁ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଆଉରଙ୍ଗଜେବଙ୍କର ମରହଟ୍ଟା ମାନଙ୍କ ସହିତ ସଂଘର୍ଷ ୧୬୮୭ ରୁ ୧୭୦୭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଥିଲା । ଆଉରଙ୍ଗଦେବ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ରହି ଏହି ଅଞ୍ଚଳକୁ ମୋଗଲ ନିୟନ୍ତ୍ରଣାଧୀନ କରିଥିଲେ । ୧୭୦୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍‌ଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁପରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ ।

ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ଆଉରଙ୍ଗଜେବ ଭାରତର ଉତ୍ତରପୂର୍ବାଞ୍ଚଳ ରାଜ୍ୟ ଆସାମ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ବିସ୍ତାର କରିପାରିଥିଲେ । ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ମୋଗଲ ମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ କୃତିତ୍ୱ ଥିଲା ବଙ୍ଗଳାର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ମିର୍ ଜୁମୁଲାଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଆସାମ ଅଧିକାର । ସେହିପରି ଉତ୍ତର ପୂର୍ବ ଭାରତରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ କୃତିତ୍ୱ ଥିଲା ବେଙ୍ଗଲର ନୂତନ ଭାବେ ନିଯୁକ୍ତ ଭଗର୍ଣ୍ଣର ସାହିସ୍ତା ଖାଁଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ୧୬୬୪ ଖ୍ରୀ :ଅ :ରେ ଚିଟାଗଙ୍ଗ ଅଧିକାର । ଆସାମ ଦୀର୍ଘଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ

ଟିପ୍ପଣି

ପ୍ରତ୍ୟେକ୍ଷ ଶାସନ ମଧ୍ୟରେ ରହିପାରି ନଥିଲା । ସେଠାରେ ନିଯୁକ୍ତ ମୋଗଲ ଫୌଜଦାର ମାନେ ସେଠାରେ ବିରୋଦ୍ଧର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ନିୟମିତ ସଂଘର୍ଷ ଲାଗି ରହିଲା । ୧୮୬୦ ବେଳକୁ ଆସାମ୍ କାମ ରୂପ ଅଧିକାର କରିବାରୁ ମୋଗଲ ନିୟନ୍ତ୍ରଣର ଅବଧି ସମାପ୍ତ ହେଲା ।

INTEXT QUESTIONS 10.4 - ପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ପୂର୍ବଜ୍ଞାନ

1. କେଉଁ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଶାସକ ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କର ମୋଗଲ ବାହିନୀକୁ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ ?

 ____

2. ୧୬୩୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମୋଗଲମାନେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର କେଉଁ ଦୁଇଟି ରାଜ୍ୟ ସହିତ ସନ୍ଧି କରିଥିଲେ ?

 ____

3. କେଉଁ ମୋଗଲ ସେନାଧ୍ୟକ୍ଷ ଅହମ୍ ରାଜ୍ୟ (ଆସାମ୍) କୁ ମୋଗଲ ନିୟନ୍ତ୍ରଣକୁ ଆଣିଥିଲେ ?

 ____

4. କେଉଁ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ସହିତ ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍ ଦୀର୍ଘଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଂଘର୍ଷରେ ଲିପ୍ତ ରହିଥିଲେ ?

 ____

10.5. CHALLENGES TO MUGHAL RULE : CONFLICTS AND NEGOTIATIONS - ମୋଗଲ ଶାସନ ପ୍ରତି ଆହ୍ୱାନ : ସଂଘର୍ଷ ଏବଂ ସନ୍ଧି :

ଆଉରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ଅଧୀନରେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସୀମା ଆଶାତୀତ ଭାବେ ବୃଦ୍ଧିପାଇଥିଲା । ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତର ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏହି ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଆଞ୍ଚଳିକ ବିଦ୍ରୋହ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିଲା । ଜାଟ୍, ସତନାମୀ, ଆଫଗାନ୍, ଶିଖ୍ ଏବଂ ମରହଟ୍ଟା ମାନେ ବିଦ୍ରୋହ କରିଥିଲେ । ଆକବରଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ରାଜପୁତ୍ ମାନେ ଏକ ପ୍ରଧାନ ଶକ୍ତି ରୂପେ ଉଭା ହୋଇଥିଲେ । ସେମାନେ ଜାହାଙ୍ଗୀର ଏବଂ ଶାହାଜାହାନଙ୍କ ସମୟରେ ମଧ ଅନୁରୂପ ସହାୟତା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍ ଙ୍କ ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦିଆ ନଯିବାରୁ ସେମାନେ ଅଲଗା ହୋଇ ରହିଗଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଶକ୍ତି ହ୍ରାସ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ସେମାନଙ୍କୁ ମଧ ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍ଙ୍କ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଉଚ୍ଚପଦବୀ ମିଳି ନଥିଲା । ମରହଟ୍ଟା ମାନେ ଏକ ବୃହତ୍ ଶକ୍ତି ରୂପେ ଆର୍ବିଭୂତ ହୋଇ ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍ଙ୍କ ଶକ୍ତିକୁ ଆହ୍ୱାନ କରିଥିଲେ । ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ମୋଗଲମାନଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର ନୀତିକୁ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିରୋଧ କରାଇଥିଲେ । ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତ ରାଜ୍ୟ ମଧ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତି ଅସ୍ଥିରତା ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ତେଣୁ ମୋଗଲମାନେ ଏହାକୁ ଦୃଢ଼ ହସ୍ତରେ ଦମନ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ଯେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ବିସ୍ତାର ପାଇଁ ମୋଗଲମାନେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରତିବନ୍ଧକର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିଲେ । ସେମାନେ ତାଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ପହଞ୍ଚିବା ପାଇଁ କେଉଁଠି ସନ୍ଧି କରୁଥିଲେ ତ କେଉଁଠାରେ ସାମରିକ ଶକ୍ତିର ଉପଯୋଗ କରୁଥିଲେ । ଏ ସଂବଂଧରେ ଆମେ ସଂକ୍ଷେପରେ ନିମ୍ନରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ।

RAJPUTS - ରାଜପୁତମାନେ

ରାଜପୁତନାର ମେବାର ଥିଲା ଏକମାତ୍ର ରାଜ୍ୟ ଯାହା ଆକବରଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ମୋଗଲ ଶାସନାଧୀନ ହୋଇନଥିଲା । ଜାହାଙ୍ଗୀର ଏହାକୁ ଅଧିକାର କରିବା ପାଇଁ ଏକ ନୀତି ଅନୁସରଣ କଲେ । ଅନେକ ସଂଘର୍ଷ ପରେ ରାଣା ଆମର ସିଂହ ମୋଗଲ ସାର୍ବଭୌମତ୍ୱକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ପାଇଁ ରାଜି ହେଲେ । ମେବାରର ଯେତେ ଅଞ୍ଚଳ ମୋଗଲମାନେ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ ସେ ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳ

ଚିତୋର ଦୁର୍ଗ ସହିତ ରାଣା ଅମର ସିଂହଙ୍କୁ ଫେରାଇଦିଆଗଲା ଏବଂ ରାଣା ଅମର ସିଂହଙ୍କ ପୁତ୍ର କରଣ ସିଂହଙ୍କୁ ଏକ ଜାଗିର ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା । ଜାହାଙ୍ଗୀର ଏବଂ ଶାହାଜାହାନ୍‌ଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ରାଜପୁତ୍‌ମାନେ ମୋଗଲ ମାନଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ଭାବେ ରହିଥିଲେ ଏବଂ ଉଚ୍ଚ ମନସବ୍ ପଦବୀ ଅଳଂକୃତ କରିଥିଲେ । ଶାହାଜାହାନଙ୍କ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଅଭିଯାନ ପାଇଁ ସେ ରାଜପୁତ୍ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଆସ୍ଥା ରଖିଥିଲେ । ଉତ୍ତର ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳ ଅଭିଯାନରେ ମଧ ରାଜପୁତ୍‌ମାନେ ସେମାନଙ୍କ ବିଶ୍ୱସ୍ତତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍‌ଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ମୋଗଲ ଏବଂ ରାଜପୁତ୍ ସଂପର୍କରେ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ବିଶେଷ କରି ମାରଓ୍ୱାରର ଉତ୍ତରାଧିକାର ପ୍ରଶ୍ନକୁ ନେଇ ଉଭୟଙ୍କ ମଧରେ ତିକ୍ତତା ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଆଉରଙ୍ଗଜେବଙ୍କର ଅଯଥା ହସ୍ତକ୍ଷେପ ଏବଂ ରାଜପୁତ୍‌ମାନେ ବିରୋଧ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଆଉରଙ୍ଗଜେବ ମାରଓ୍ୱାର ସିଂହାସନରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ କରାଇବା ହେତୁ ରାଜପୁତ୍‌ମାନେ ମୋଗଲ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାରୁ ନିଜକୁ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିନେଲେ । ପ୍ରକୃତରେ, ଶକ୍ତିଶାଳୀ ରାଜପୁତ୍ ସାମନ୍ତ ଗୋଷ୍ଠୀର ଅନୁପସ୍ଥିତି ଯୋଗୁ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ମୋଗଲ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ପ୍ରତି ବିପଦ ଦେଖାଦେଲା ଏବଂ ବାଧହୋଇ ମୋଗଲମାନେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ମରହଟ୍ଟା ମାନଙ୍କ ସହିତ ସନ୍ଧି କରିଥିଲେ ।

DECCAN - ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ

ଆକବରଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ଶେଷ ବର୍ଷରେ ଏବଂ ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ମାଲିକ୍ ଅମ୍ବରଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଅହମ୍ମଦ ନଗର ମୋଗଲ ଶକ୍ତିକୁ ଆହ୍ୱାନ କରିଥିଲା । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ମାଲିକ୍ ଅମ୍ବର ବିଜାପୁରର ସହାୟତା ମଧ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଜାହାଙ୍ଗୀର ବାରମ୍ବାର ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଭିଯାନ ଚଳାଇଥିଲେ ମଧ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରି ନଥିଲେ । ଶାହାଜାହାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ମଧ ମୋଗଲ ମାନଙ୍କର ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଅହମ୍ମଦ ନଗର, ବିଜାପୁର ଏବଂ ଗୋଲକୋଣ୍ଡା ସହିତ ସଂଘର୍ଷର ପୁନରାବୃତ୍ତି ହେଲା । ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଅହମ୍ମଦନଗର ପରାସ୍ତ ହୋଇ ଏହାର ଅନେକ ଅଂଚଳ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସହିତ ମିଶିଗଲା । ୧୬୩୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ବେଳକୁ ବିଜାପୁର ଏବଂ ଗୋଲକୋଣ୍ଡା ମଧ ମୋଗଲ ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରାସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇନଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧରେ ସନ୍ଧି ହୋଇଥିଲା । ଏହି ସନ୍ଧି ଅନୁସାରେ ପରାଜିତ ରାଜ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ ମୋଗଲ ସାର୍ବଭୌମତ୍ୱକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ବାର୍ଷିକ କର ଦେବେ ବୋଲି ସ୍ଥିର ହେଲା । ଶାହାଜାହାନ ୧୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍‌ଙ୍କୁ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ଅବସ୍ଥାପିତ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଆଉରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ଶାସନ କାଳରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ଏବଂ ମରହଟ୍ଟା ମାନଙ୍କ ସହିତ ସଂଘର୍ଷ ଆହୁରି ଉଗ୍ର ରୂପ ଧାରଣ କଲା । ବାସ୍ତବରେ ଆଉରଙ୍ଗଜେବ ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ଶେଷ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ସଂଘର୍ଷ କରି କଟାଇଥିଲେ । ୧୬୮୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ବେଳକୁ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ବିଜାପୁର ଏବଂ ଗୋଲକୋଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସହିତ ମିଶି ଯାଇଥିଲା । ସେ ଯାହା ହେଉ ଆଉରଙ୍ଗଜେବ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଯେତିକି ସମୟ ଓ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରିଥିଲେ ତାହା ମୋଗଲ ରାଜକୋଷକୁ ଦୁର୍ବଳ କରିଦେଇଥିଲା ।

THE MARTHAS -ମରହଟ୍ଟାମାନେ

ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଏକ ପ୍ରଧାନ ଶକ୍ତି ରୂପେ ଶିବାଜୀଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ ଭାଗରେ ଆବିର୍ଭାବ ହେଲେ । ସେମାନେ ମୋଗଲ ଶକ୍ତିକୁ ଆହ୍ୱାନ କଲେ । ଶିବାଜୀ ତାଙ୍କର ଅଭିଯାନ ଆରମ୍ଭ କରି ୧୬୫୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଜାଭଲି ଅଞ୍ଚଳ ଅଧିକାର କଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ ଶିବାଜୀ ବିଜାପୁର ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ୧୬୫୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବିଜାପୁରର ସୁଲତାନ ତାଙ୍କ ସେନାଧକ୍ଷ ଆଫଜଲ ଖାଁ ଙ୍କୁ ଶିବାଜୀଙ୍କୁ ଧରିବା ପାଇଁ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ଶିବାଜୀ ଖୁବ୍ ଚତୁର ଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ଆଫଜଲ ଖାଁ ଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କଲେ । ଫଳରେ ୧୬୬୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବିଜାପୁରର ସୁଲତାନ ଶିବାଜୀଙ୍କ ସହିତ ଏକ ଶାନ୍ତିଚୁକ୍ତି ସ୍ୱାକ୍ଷର କଲେ ଏବଂ ଶିବାଜୀଙ୍କୁ ଜଣେ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜା ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କଲେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିବାଜୀ ମୋଗଲ ଅଧିକୃତ ଅଞ୍ଚଳ ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ ଚଳାଇଲେ । ଫଳରେ ଆଉରଙ୍ଗଜେବ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ରାଜ୍ୟପାଳ ସାହିସ୍ତା ଖାଁ ଙ୍କୁ ଏକ ବିଶାଳ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ସହ ଶିବାଜୀଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ୧୬୬୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପୁରନ୍ଦର ସନ୍ଧି ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ ହେଲା । ଏହି ସନ୍ଧି ଅନୁସାରେ ଶିବାଜୀଙ୍କ ଅଧିକୃତ ୩୫ଟି ଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟରୁ ୨୩ଟି ଦୁର୍ଗ ମୋଗଲ ମାନଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ଶିବାଜୀ ରାଜିହୋଇଥିଲେ । ଅବଶିଷ୍ଟ ୧୨ ଗୋଟି ଦୁର୍ଗ ସହିତ ବାର୍ଷିକ ଏକ ଲକ୍ଷ ମୁଦ୍ରା ଆୟ ଶିବାଜୀଙ୍କ ହସ୍ତରେ ରହିଲା । ଶିବାଜୀଙ୍କୁ ଆଗ୍ରାର ମୋଗଲ ଦରବାରକୁ ପରିଦର୍ଶନ ପାଇଁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରାଗଲା । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ଶିବାଜୀ ସେଠାକୁ ଗଲେ, ସେଠାରେ ତାଙ୍କୁ ଖରାପ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ବନ୍ଦିଶାଳାରେ ନିକ୍ଷେପ କରାଗଲା । ସେ ଯାହାହେଉ ଶିବାଜୀ କୌଶଳ କ୍ରମେ ସେଠାରୁ ଖସିଆସିଲେ ଏବଂ ୧୬୬୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରାୟଗଡ଼ ଦୁର୍ଗରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେହିଦିନଠାରୁ ସେ ମୋଗଲ ମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅବିରାମ ସଂଗ୍ରାମ କଲେ । ସେ ବହୁତ ଶୀଘ୍ର ସମସ୍ତ ଦୁର୍ଗକୁ ଅଧିକାର କରିନେଲେ (ଯେଉଁ ଦୁର୍ଗକୁ ମୋଗଲମାନଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ) । ୧୬୭୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସେ ଦ୍ୱିତୀୟଥର ପାଇଁ ସୁରାଟ୍ ଲୁଣ୍ଠନ କରିଥିଲେ ।

୧୬୭୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଶିବାଜୀ ରାୟଗଡ଼କୁ ନିଜର ରାଜଧାନୀ ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ନିଜର ଅଭିଷେକ ଉତ୍ସବ ପାଳନ କଲେ ତଥା ନିଜକୁ ଛତ୍ରପତି ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କଲେ । ଏହାର ଖୁବ୍ କମ୍ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏକ ବିଶାଳ ସାମରିକ ଅଭିଯାନ କରି ଜିଞ୍ଜି, ଭେଲୋର ଏବଂ କର୍ଣ୍ଣାଟକର ଅନେକ ଦୁର୍ଗ ଅଧିକାର କଲେ । ସେ ରାୟଗଡ଼ଠାରେ ୧୬୮୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମାତ୍ର ଛଅ ବର୍ଷ ଶାସନ କଲାପରେ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିଥିଲେ । ସ୍ୱଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସେ ମରହଟ୍ଟା ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ ଯାହାକି ପଶ୍ଚିମ ଭାରତରେ ୧୫୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲା ।

ଶିବାଜୀଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ତଥା ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଶମ୍ଭୁଜୀ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କରିଥିଲେ । ଅନେକ ମରହଟ୍ଟା ମୁଖ୍ୟମାନେ ଶମ୍ଭୁଜୀଙ୍କୁ ସମର୍ଥନ ନକରି ଶିବାଜୀଙ୍କ ଅନ୍ୟ ଏକ ପୁତ୍ର ରାଜାରାମ୍‌ଙ୍କୁ ସହାୟତ କରିଥିଲେ । ଏହି ଧରଣର ଅର୍ନ୍ତଦ୍ୱନ୍ଦ ମରହଟ୍ଟା ଶକ୍ତିକୁ ଦୁର୍ବଳ କରିଦେଲା । ଶେଷରେ ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍ ଶମ୍ଭୁଜୀଙ୍କୁ ଗିରଫ କଲେ ଏବଂ ୧୬୮୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରାଗଲା । ଏହାପରେ ଶମ୍ଭୁଜୀଙ୍କ ପୁତ୍ର ସାହୁଜୀ ଅତି ଛୋଟଥିବାରୁ ରାଜାରାମ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କଲେ । କିନ୍ତୁ ରାଜାରାମ୍ ୧୭୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ନାବାଳକ ପୁତ୍ର ତୃତୀୟ ଶିବାଜୀ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କଲେ । କିନ୍ତୁ ତାରାବାଈ ରାଜ ପ୍ରତିନିଧି ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ତାରାବାଈ ଥିଲେ ତୃତୀୟ ଶିବାଜୀଙ୍କର ମାତା । ତାରାବାଈଙ୍କ ଶକ୍ତି ଏବଂ ଦକ୍ଷଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯୋଗୁ ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍ ମରହଟ୍ଟା ମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଫଳ ହୋଇପାରି ନଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ମୋଗଲମାନେ କୂଟନୀତି ପ୍ରୟୋଗ କରି ମରହଟ୍ଟା ମାନଙ୍କୁ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ଗୋଷ୍ଠୀ ତାରାବାଈଙ୍କୁ ସମର୍ଥନ କରୁଥିବା ବେଳେ ଅନ୍ୟ ଗୋଷ୍ଠୀଟି ସାହୁଜୀଙ୍କୁ ସମର୍ଥନ କରୁଥିଲେ । ସାହୁଜୀ ଦୀର୍ଘଦିନ ମୋଗଲ ଦରବାରରେ ରହିବା ପରେ ମୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଚିତାପବନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାଲାଜୀ ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କ ସହାୟତାରେ ତାରାବାଈଙ୍କୁ ଗାଦିଚ୍ୟୁତ କରିଥିଲେ ।

North west- ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ

ଆକବର ସର୍ବଦା କାବୁଲ-ଗଜନୀ-କାନ୍ଦାହାର ଅଞ୍ଚଳକୁ ଏକ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସିମାନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳ ରୂପେ ବିବେଚନା କରୁଥିଲେ ଏବଂ ସେହି ଆଧାରରେ ୧୫୯୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କାନ୍ଦାହାର ଅଧିକାର କରିଥିଲେ ।

ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳ ମୋଗଲ ମାନଙ୍କର ରାଜନୈତିକ କ୍ରିଡ଼ାଭୂମି ରୂପେ ବିବେଚିତ ହୋଇଥିଲା । ଏଠାରେ ୧୬୨୫-୨୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରୋସନାଇ ମାନେ ପରାସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କାନ୍ଦାହାରରେ ପାରସୀ ଅଧିବାସୀ ଏବଂ ମୋଗଲ ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦ୍ୱନ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି

ହେଲା । ଆକବରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ପାରସ୍ୟମାନେ କାନ୍ଦାହାର ଅଧିକାର କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଥମ ଶାହା ଆବାଶ୍ ଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ସେମାନେ ପରାଜୟ ବରଣ କରିଥିଲେ ।

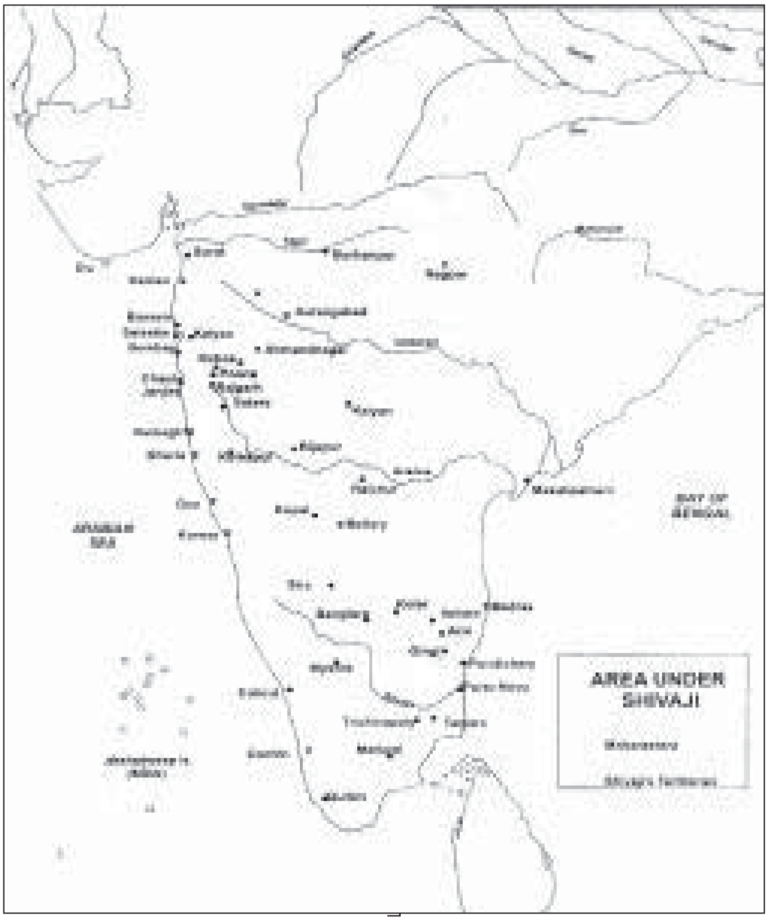

ଏହାକୁ ପାଥେୟ କରି ସାଫଭି ଶାସକ ପ୍ରଥମ ଶାହା ଆବାଶ ୧୬୨୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କାନ୍ଦାହାର ଫେରସ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଜାହାଙ୍ଗୀର ଏଥିପାଇଁ ରାଜି ହୋଇ ନଥିଲେ । ୧୬୨୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଆକ୍ରମଣ ଦ୍ୱାରା କାନ୍ଦାହାର ପାରସ୍ୟ ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ ହେଲା, କିନ୍ତୁ ଶାହାଜାହାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ କାନ୍ଦାହାର ପୁନଶ୍ଚ ମୋଗଲ ମାନଙ୍କ ଅଧିକାରକୁ ଆସିଗଲା । ଏହାପରେ ୧୬୪୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କାନ୍ଦାହାର ପୁର୍ନବାର ପାରସ୍ୟ ମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହେଲା । କାନ୍ଦାହାରକୁ ଅଧିକାର କରିବା ପାଇଁ ପାରସ୍ୟ ଓ ମୋଗଲ ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍ଙ୍କ ଶାସନକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଂଘର୍ଷ ଜାରି ରହିଲା । ମୋଗଲ ମାନେ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ସଫଳତା ହାସଲ କରିଥିଲେ । ଉଜ୍‌ବେଗ୍ ମାନଙ୍କୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣରେ ରଖିବା ପାଇଁ ଶାହାଜାହାନ୍ଙ୍କ ବଲ୍‌ଖ ଅଭିଯାନ ବିଫଳତାରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଏହି ଅଭିଯାନରେ ମୋଗଲମାନେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଅର୍ଥବଳ ଓ ଲୋକବଳ ହରାଇଥିଲେ । ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍ଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ, କାନ୍ଦାହାର କଥାକୁ ସ୍ଥଗିତ ରଖାଗଲା । ପାରସ୍ୟ ସହିତ କୂଟନୈତିକ ସଂପର୍କ ରକ୍ଷା କରାଗଲା ।

ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଆକବରଙ୍କ ସମୟରେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର କଳେବର ଯେତିକି ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଥିଲା, ଶାହାଜାହାନଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେତିକି ରହିଥିଲା । ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍ଙ୍କ ଶାସନ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଏବଂ ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳର କେତେକ ରାଜ୍ୟ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସହିତ ମିଶିଯାଇଥିଲା । ତାଙ୍କ ଶାସନ କାଳରେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର କଳେବର ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଥିଲା । ସେ ଯାହାହେଉନା

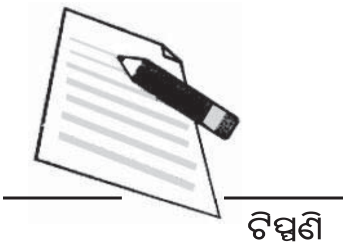

ଟିପ୍ପଣି

କାହିଁକି, ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନ ମଧ ତାଙ୍କରି ରାଜତ୍ୱରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଆଞ୍ଚଳିକ ଦଳମାନଙ୍କ ସହ ସଂପର୍କ ଛିନ୍ନକରି ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍ ରାଜପୁତ୍‌ମାନଙ୍କ ସହଯୋଗ ହରାଇ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲେ । ସେହି ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଓ ମରହଟ୍ଟା ମାନଙ୍କ ସହିତ ସୁସଂପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ନପାରି ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଏକତା ଓ ସ୍ଥିରତାକୁ ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍ ଦୋହଲାଇ ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦୁର୍ବଳ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ମାନଙ୍କ ସମୟରେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର କ୍ରମଶଃ ପତନ ହେଲା ।

INTEXT QUESTIONS 10.5 - ପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ପୂର୍ବଜ୍ଞାନ

1. କେଉଁ ସର୍ତ୍ତ ଆଧାରରେ ଶାହାଜାହାନ୍ ବିଜାପୁର ଓ ଗୋଲକୋଣ୍ଡା ସହିତ ଶାନ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ ?

   ____

2. ଆଉରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ନୀତି କ'ଣ ଥିଲା ?

   ____

3. କେଉଁଠାରେ ଶିବାଜୀଙ୍କର ଅଭିଷେକ ଉତ୍ସବ ପାଳିତ ହେଲା ? ସେ କେଉଁ ଉପାଧିରେ ନିଜକୁ ଭୂଷିତ କଲେ ?

   ____

4. କେଉଁ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତ ରାଜ୍ୟ ସହିତ ସଂଘର୍ଷ କରି ବହୁଳ ପରିମାଣରେ ଅର୍ଥବଳ ଓ ଲୋକବଳ ହରାଇଥିଲେ । ?

   ____

WHAT YOU HAVELEARNT- ଆମେ କ'ଣ ଶିଖିଲେ

ଦିଲ୍ଲୀ ସୁଲତାନୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନ ପରେ ୧୫୨୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବାବର ଭାରତରେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଲେ । ମଧ୍ୟଏସିଆ ଏବଂ ଭାରତର ତତ୍‌କାଳୀନ ପରିସ୍ଥିତି ଭାରତରେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦିଗରେ ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ବାବର ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଶିଳାନ୍ୟାସ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସେଠାରେ ଶାସନ କରୁଥିବା ଅନେକ ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ସେ ୧୫୨୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଉତ୍ତରଭାରତର ସର୍ବବୃହତ୍ ଶକ୍ତି ରାଣା ସଂଘଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ । ୧୫୩୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବାବରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ହୁମାୟୁନ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କଲେ । ହୁମାୟୁନ ଯେତେବେଳେ ଗୁଜୁରାଟ୍‌ରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିଲେ, ସେତେବେଳେ ଶେରଶାହ ନିଜସ୍ଥିତିକୁ ବିହାର ଏବଂ ବଙ୍ଗରେ ସୁଦୃଢ଼ କରି ଆଗ୍ରା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗତି କରିଥିଲେ । ୧୫୪୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହୁମାୟୁନ କନୌଜ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ପରାଜୟବରଣ କରିଥିଲେ । ଫଳରେ ଶେରଶାହ ଦ୍ୱିତୀୟ ଆଫଗାନ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ, ଯାହାକି ୧୫୪୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ୧୫୫୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଥିଲା । ସେ ଯାହାହେଉ, ୧୫୫୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହୁମାୟୁନ ପୁର୍ନବାର ଆଗ୍ରା, ଦିଲ୍ଲୀ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ଆଫଗାନ୍ ମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ ଏବଂ ପୁର୍ନବାର ମୋଗଲ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । ହୁମାୟୁନଙ୍କ ଆକସ୍ମିକ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଆକବର ମାତ୍ର ୧୩ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କଲେ । କିନ୍ତୁ ବୈରାମ ଖାଁ ତାଙ୍କର ରାଜପ୍ରତିନିଧି ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଆକବର ସିଂହାସନରେ ନିଜର ସ୍ଥିତି ସୁଦୃଢ଼ କଲା ପରେ ରାଜ୍ୟଜୟ ନୀତିରେ ମନୋନିବେଶ କଲେ । ସେ ରାଜପୁତ୍ ରାଜ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକୁ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ନୀତି ପ୍ରଣୟନ କରି ନିଜ ଅକ୍ତିଆରକୁ ଆଣିଥିଲେ । ସେ ବୈବାହିକ ନୀତି ପ୍ରଣୟନ କରି ଏବଂ ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳେ ସାମରିକ ଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ ପୂର୍ବକ ରାଜପୁତ୍ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ସେ ରାଜ୍ୟଜୟ ନୀତି ଦ୍ୱାରା ଗୁଜୁରାଟ, ବିହାର,

ଟିପ୍ପଣି

ବଙ୍ଗ, ପଞ୍ଜାବ ଏବଂ ସମଗ୍ର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳକୁ ମୋଗଲ ନିୟନ୍ତ୍ରଣକୁ ଆଣିଥିଲେ । ସେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଅହମ୍ମଦ ନଗର, ବେରାର, ବରହନ୍‌ପୁର ଏବଂ ଅସିରଗଡ଼ ଇତ୍ୟାଦିକୁ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଜାହାଙ୍ଗୀର ମଧ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଏହି ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର ନୀତି ଅନୁସରଣ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେ ବେଶୀ କିଛି ସଫଳତା ପାଇନଥିଲେ, ବରଂ କିଛି ଅଞ୍ଚଳ ହରାଇଥିଲେ । ଶାହାଜାହାନ ୧୬୩୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ବିଜାପୁର ଓ ଗୋଲକୋଣ୍ଡା ଉପରେ ନିଜର ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ରଖିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ । ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍ ମଧ ଉଗ୍ର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର ନୀତି ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ପାଇଁ ଅନୁସରଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଶାସନ କାଳ ମଧରେ ଦୀର୍ଘଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମରହଟ୍ଟା ମାନଙ୍କ ସହିତ ସଂଘର୍ଷରେ ଲିପ୍ତ ରହିଥିଲେ । ଆଉରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଆୟତନ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଥିଲା । ସତ କହିବାକୁ ଗଲେ, ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନ ମଧ ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍‌ଙ୍କ ସମୟରୁ ହିଁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ରାଜପୁତ୍ ଏବଂ ମରହଟ୍ଟା ମାନଙ୍କ ପରି ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଆଞ୍ଚଳିକ ଶକ୍ତିମାନଙ୍କ ସହ ମୋଗଲ ମାନଙ୍କର ସଂପର୍କ ଛିନ୍ନ ହୋଇଗଲା ।

TERMINAL QUESTIONS - ନିଜକୁ ନିଜେ ପରିଖିବା

୧. ବାବରଙ୍କ ସମୟରେ ଭାରତରେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କିପରି ହୋଇଥିଲା ବର୍ଣ୍ଣନା କର ।

୨. କିଏ ଆକବରଙ୍କର ରାଜ ପ୍ରତିନିଧି ଥିଲେ ? ଆକବର ରାଜତ୍ୱର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ କେଉଁମାନେ ଭାରତରେ ମୁଖ୍ୟ ରାଜନୈତିକ ଶକ୍ତି ରୂପେ ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲେ ?

୩. ଆକବର ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ମୋଗଲ ସାର୍ବଭୌମତ୍ୱ କିପରି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ ?

୪. ଆକବରଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍‌ଙ୍କ ରାଜପୁତ୍ ନୀତି କିପରି ଭିନ୍ନ ଥିଲା ?

୫. ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍ ମରହଟ୍ଟା ମାନଙ୍କୁ କିପରି ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିଲେ ?

ANSWERS TO INTEXT QUESTIONS - ପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର

10.1

1. ବାବର ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ, କାରଣ ମଧ-ଏସିଆରେ ସେ ପ୍ରତିକୂଳ ଅବସ୍ଥାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିଲେ । ଭାରତର ତତ୍‌କାଳୀନ ଅସ୍ଥିର ରାଜନୈତିକ ଅବସ୍ଥା ମଧ ବାବରଙ୍କ ଭାରତ ଅଭିଯାନ ପାଇଁ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା ।

2. ବାବର ଯୁଦ୍ଧରେ ସଫଳତାର ସହିତ ଅଟୋମାନ୍ ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରୟୋଗ କରିଥିଲେ ।

3. ବାବର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିବା ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ଥିଲା ନିମ୍ନ ପ୍ରକାରର ।

   (କ) ତାଙ୍କ ସାମନ୍ତ ଏବଂ ସେନାଧକ୍ଷମାନେ ମଧ-ଏସିଆକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ଆଗ୍ରହୀ ଥିଲେ ।

   (ଖ) ରାଜପୁତ୍‌ମାନେ ରାଣାସଂଘଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ବାବରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏକତ୍ରିତ ହେଉଥିଲେ ।

1. ରାଣାସଂଘ ଏବଂ ମେଦିନ ରାୟ ।

10.2

1. ହୁମାୟୁନ ଶେରଶାହଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିବାକୁ ବିଫଳ ହୋଇଥିଲେ କାରଣ ହୁମାୟୁନଙ୍କ ଭାଇ ହିନ୍ଦାଲ ମିର୍ଜା, ଯିଏ ହୁମାୟୁନଙ୍କ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ପାଇଁ ଯୋଗାଣ ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିଲେ, ସେ ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନତା ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ ।

2. ଶେରଶାହ ଜଣେ ବଡ଼ କୌଶଳୀ ଏବଂ ଦକ୍ଷ ସାମରିକ ସେନାଧକ୍ଷ ଥିଲେ । ହୁମାୟୁନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ସେ ଆଫ୍‌ଗାନ୍ ମାନଙ୍କର ନେତା ରୂପେ ଆବିର୍ଭୂତ ହେଲେ ।

3. (କ) ମାଳବ
(ଖ) ରାଜପୁତନା
(ଗ) ସିନ୍ଧୁଅଞ୍ଚଳ
(ଘ) ପଞ୍ଜାବ
(ଙ) ବଙ୍ଗ

4. (କ) ସେ ସରକାର ଏବଂ ପ୍ରଗଣା ସ୍ତରରେ ଆଞ୍ଚଳିକ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରିଥିଲେ ।
(ଖ) ସେ ଗ୍ରାଣ୍ଡଟ୍ରଙ୍କ ରୋଡ଼ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ ।

10.3.

1. ଆକବର ବୈରାମ ଖାଁ ଙ୍କୁ ନିଲମ୍ବିତ କରିଥିଲେ କାରଣ ସେ ସମସ୍ତ କ୍ଷମତା ନିଜ ହସ୍ତକୁ ନେଇ ସ୍ୱାଧୀନ ଭଳି ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଇବା ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

2. ରାଜପୁତ, ଆଫଗାନ, ଅହମ୍ମଦନଗର, କାବୁଲ ଏବଂ କାନ୍ଦାହାର ।

3. ମେବାରର ମହାରାଣୀ ପ୍ରତାପ୍ ।

4. ଚାନ୍ଦବିବି : ଅହମ୍ମଦ ନଗର

10.4.

1. ମାଲିକ୍ ଅମ୍ବର

2. ବିଜାପୁର ଏବଂ ଗୋଲକୋଣ୍ଡା

3. ମିର୍ ଜୁମୁଲା

4. ମରହଟ୍ଟା

10.5.

1. ବିଜାପୁର ଏବଂ ଗୋଲକୋଣ୍ଡା ମୋଗଲ ସାର୍ବଭୌମତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରି ବାର୍ଷିକ କର ଦେବାପାଇଁ ରାଜି ହେଲେ ।

2. ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍ ଏକ ଉଗ୍ରରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର ନୀତି ଅନୁସରଣ କଲେ ଏବଂ ସଂଘର୍ଷରେ ନିଜକୁ ଲିପ୍ତ ରଖିଲେ ।

3. ରାୟଗଡ଼, ଛତ୍ରପତି

4. ଶାହାଜାହାନ୍

HINTS TO TERMINAL QUESTIONS

1. ଭାଗ ୧୦.୧ ର ଚତୁର୍ଥ ଏବଂ ପଞ୍ଚମ ପାରା ଦେଖ ।
2. ବୈରାମ୍ ଖାଁ - ଭାଗ ୧୦.୪ ଆକବରଙ୍କ ବିଷୟ ଦେଖ ।
3. ଭାଗ ୧୦.୪ (ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ) ଦେଖ ।
4. ଭାଗ ୧୦.୫ (ରାଜପୁତ) ଦେଖ ।
5. ଭାଗ ୧୦.୫ (ମରହଟ୍ଟା) ଦେଖ ।